

TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANTLAŞMASI'NIN DÜNYA TİCARETİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE EFFECT OF TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP AGREEMENT ON WORLD TRADE AND TURKISH ECONOMY

Yrd. Doç. Dr. Sinem KOCAMAZ

Ege Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

sinem.kocamaz@ege.edu.tr

Özet

AB ve ABD arasında serbest ticaret bölgesi kurulmasını hedefleyen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Antlaşması (TTYO), uluslararası ticaretin önemli konularından birisi haline gelmiştir. Bu işbirliği Çin ve Batı bloğu arasındaki rekabetin önemli bir yansımasıdır. TTYO, AB ve ABD'nin, aralarındaki ekonomik entegrasyonu güçlendirerek yükselen ekonomilere meydan okuma girişimidir. Bununla birlikte antlaşmanın hedefi sadece Transatlantik ittifakı yenilemek ve güçlendirmek değil aynı zamanda mega/bölgesel serbest ticaret antlaşmaları olarak isimlendirilen yeni nesil antlaşmalara örnek oluşturmaktır. Uluslararası ticarete, çok taraflı ticaret yapısını kuran Dünya Ticaret Örgütü sistemi özellikle Doha Turu müzakerelerinden sonra işlerliğini yitirmiştir. Bunun sonucunda, AB, ABD ve diğer yükselmekte olan ülke ekonomileri, ticari ilişkilerini, gümrük vergilerinin indirmesini hedefleyen, yatırım ortamının gelişmesini sağlayan, yabancı yatırımcıyı ve fikri mülkiyet haklarını koruyan bölgesel serbest ticaret antlaşmaları kanalıyla düzenlemeye karar vermişlerdir. Bu yeni sistem, AB ve ABD'nin birlikte inşa ettikleri liberal ekonominin kurallarını da başka bir boyuta taşıyacaktır. Bu bağlamda TTYO, mega/bölgesel serbest ticaret antlaşmaları için yeni bir dönemi sembolize etmektedir.

Bununla birlikte diğer bölgesel antlaşmalar gibi TTYO da antlaşmanın dışında kalan üçüncü ülkeler için ticareti saptırıcı etkiler yaratabilmektedir. Özellikle antlaşmanın dışında kalan üçüncü ülkenin ekonomisi, TTYO ülkelerine yaptığı ihracata bağımlıysa bu etki daha güçlü hissedilecektir. AB ile Gümrük Birliği Antlaşması olan ve bu antlaşmanın dışında kalan Türkiye ekonomisinin de TTYO'dan negatif etkileneceği düşünülmektedir. Dolayısıyla uluslararası ticaret açısından önemli olan bu konu Türkiye'nin ekonomik çıkarları açısından da oldukça önemlidir. Bu çerçevede bu çalışma hem uluslararası ticaret sistemini hem de Türk ekonomisini etkileyecek olan TTYO antlaşmasının analiz edilmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Transatlantik İlişkiler, Uluslararası Ticaret, Serbest Ticaret Antlaşmaları, Bölgeselleşme, Türkiye Ekonomisi.*

Abstract

Transatlantic Trade and Investment Partnership Agreement (TTIP) which aims to create a free trade area between the European Union and the United States becomes one of the major issue for the international trade system. This pattern of cooperation is a reflection of geopolitical rivalry between the China and the Western block. TTIP has been characterized as an attempt by the EU and the US to challenge rising economies by deepening their economic integration. On the other hand, this agreement would not only aim to strengthen and renew transatlantic alliance but more ambitiously, aim to introduce a new generation of mega/regional free trade agreements. The World Trade organization system which established multilateral trade structure could not work efficiently especially after the Doha Round. As a result, the EU, the USA and the other rising regional powers decided to regulate their trade relations through regional free trade agreements which eliminate customs duties, improve the investment environment and protect foreign direct investments and intellectual property rights. This new system would transform the current trade rules which were constructed by the EU and the United States. In this framework, TTIP symbolizes a new era for the mega regional trade agreements.

On the other hand, like the other regional agreements, TTIP can create trade diversion effect on the third countries. If the country's economy depends on exports to the TTIP countries, it could be affected more strongly. Turkey economy also would be affected negatively because of the Turkey's Customs Union Agreement with the EU. This current international issue is very vital for the Turkish economic interests. In this framework, this study aims to provide an evaluation for the TTIP agreement which would effect both international trade system and Turkish economy.

Keywords: *Transatlantic Relations, International Trade, Free Trade Agreements, Regionalism, Turkish Economy.*

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra inşa edilen dünya ticaret sistemi, temel olarak çok taraflılık prensibi çerçevesinde ve önce GATT (General Agreements on Tariff and Trade-Tarifler ve Ticaret Üzerine Genel Antlaşma) daha sonra da Dünya Ticaret Örgütü kuralları ile düzenlenmiştir. Sistemin kurucuları, liberalizmin temel kurallarıyla örülmüş bir ticaret sistemi yaratmak isteyen ABD ve Batılı müttefikleri olmuştur. Böylece dünya mal ve hizmet ticareti, genel olarak Batı tipi liberalizmin değerleri ile yoğrulmuş olan bu sistem çerçevesinde şekillenmiştir. Bununla birlikte daha önce dünya ekonomisini birlikte yönetme pratiğine sahip AB ve ABD arasındaki ilişki, dış politika farklılıkları nedeniyle sekteye uğramaya başlamış, 2008 yılında meydana gelen ekonomik kriz ise sorunlar yaşayan Transatlantik ittifakın ekonomik açıdan da güçsüz hale gelmesine neden olmuştur. Ekonomik kriz, Batı bloğunu zorlarken BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ülkeleri olarak isimlendirilen ülkelerin ekonomilerinde gayrisafi yurt içi hasıllarının ve ihracat çıktılarının yüksekliğine bağlı olarak bir yükselme yaşanmıştır. Özellikle Çin ekonomisinin gösterdiği başarı, Asya'da Rusya ile kurduğu ittifak ve Uzakdoğu bölgesinde ASEAN ülkelerini de yanına alarak daha güçlü bir bölgesel aktör haline gelmesi, ABD'yi, Çin'i hem ekonomik hem

de siyasi açıdan dengelemek için stratejik çözümler bulmaya itmiştir. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Antlaşması (TTYO) öncelikle böyle bir uluslararası konjonktürün ürünüdür. Bu açıdan çalışma öncelikle TTYO'nun, Transatlantik ittifak açısından ne anlama geldiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede antlaşmanın neleri kapsadığı, getireceği düzenlemelerin Transatlantik ekonomiyi ne şekilde canlandıracağı aynı zamanda antlaşmanın getirdiği düzenlemeler ile ilgili ne tür kısıtların olduğu ve kamuoyunun antlaşma ile ilgili görüşleri incelenecektir.

Bununla birlikte TTYO sadece AB ve ABD açısından değil dünya ticaretinin yapısındaki dönüşüm açısından da önemli yenilikleri bünyesinde barındırmaktadır. Uluslararası ticaretin, Dünya Ticaret Örgütü düzenlemeleri yerine mega bölgesel serbest ticaret antlaşmaları ile düzenlenmesi ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin düzenlenmesine yeni bir sistem getirecektir. Bu açıdan çalışmada ele alınacak diğer önemli konu, TTYO ve benzeri serbest ticaret antlaşmalarının mevcut sistemi nasıl değiştireceği ile ilgili analizler olacaktır. Ayrıca TTYO gibi bölgesel serbest ticaret antlaşmalarının bölgeselleşmeyi yüceltirken, liberalizmi sekteye uğrattığı da iddia edilmektedir. Bu konuda mega serbest ticaret antlaşmalarının bölgeselleşmeyi güçlendirerek ve ticareti saptırıcı bir etki yaratarak küreselleşmeyi engellediğini savunan akademisyenler bir kampı, serbest ticaret antlaşmalarının liberalizmi destekleyerek küreselleşmeyi güçlendirdiğini düşünenler ise diğer cepheyi oluşturmaktadır. Çalışmada, TTYO antlaşmasının üçüncü ülke ekonomileri üzerinde ticareti saptırıcı bir etki yaratacağı öngörüldüğünden uzun vadede küreselleşme sürecini sekteye uğratacağı argümanı desteklenmektedir. Bu bağlamda antlaşmanın DTÖ sistemine verebileceği zararlar irdelenecektir.

Çalışmada son olarak ele alınacak konu ise üçüncü taraflar arasında en çok etkilenecek ülkelerden birisi olan Türkiye'nin ekonomik durumunun analiz edilmesi olacaktır. AB ile olan Gümrük Birliği Antlaşması nedeniyle Türkiye ekonomisi TTYO'nun gerçekleşmesi halinde en çok etkilenecek ülke ekonomilerindedir. Serbest ticaret antlaşmalarının liberalizmi güçlendireceği tezi Türkiye örneğinde de zafiyete uğramaktadır. Zira gerekli önlemler alınmazsa liberal söylemlerin iddia ettiğinin aksine Türkiye ekonomisi ticareti saptırıcı etkilerden en çok etkilenen ülke olacaktır. Dolayısıyla son bölümde Türkiye üzerindeki olası etkiler ve Türkiye'nin bu etkilerle baş edebilmek için geliştireceği olası stratejiler ele alınacaktır.

TRANSATLANTİK İLİŞKİ'NİN VE İŞBİRLİĞİ'NİN YENİ BİÇİMİ: TRANSATLANTİK YATIRIM VE İŞBİRLİĞİ ANTLAŞMASI

AB ve ABD arasındaki Transatlantik ilişkinin hafızası, II. Dünya Savaşı'nda birlikte hareket etme, savaş sonrası uluslararası sistemi birlikte inşa etme, Soğuk Savaş yılları boyunca Sovyetler Birliği tehdidine karşı birlikte mücadele etme ve Soğuk Savaş sonrasında küreselleşme sürecini birlikte yönetme dinamiklerine dayanmaktadır. Bu ilişki biçimi, müttefikler arasında yaşanan Süveyş Krizi'ndeki politika ayrılıkları, Ortadoğu politikalarındaki farklılıklar, Irak Savaşı müdahalesi gibi alanlarda oluşan çatlak gibi krizlere rağmen ortak savunma politikalarının belirlenmesi ve küresel ekonominin yönetilmesi söz konusu olduğunda istikrarlı, vazgeçilmez ve gerekli bir bağ olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Transatlantik ilişkinin sürekli olarak dönüşen ve değişen bir yapısı olduğunu

belirtmek gerekir. Sözü edilen değişim, Soğuk Savaş'ın ve dolayısıyla iki kutuplu sistemin sona ermesi gibi uluslararası sistemin yapısının değişmesine bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Ayrıca başkan George W. Bush ve yeni muhafazakar ekibinin tek taraflı dış politika anlayışının neden olduğu Transatlantik çatlak ve AB'li liderler ile arasında yaşanan güven bunalımında olduğu gibi liderlerin dış politika stratejilerine göre de değişiklik gösterebilmektedir.

Transatlantik ilişki ağı, ortak güvenliğin sağlanması, terörizmle mücadele, NATO'nun ve AGSP'nin (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası) işbirliği imkanlarının belirlenmesi ve istihbarat paylaşımı gibi askeri alanlarda ve küresel krizin yönetilmesi, yabancı yatırımların paylaşılması, uluslararası finans ve ticaret sisteminin yönetilmesi için yapılan işbirliği antlaşmaları gibi ekonomik alanda kendini göstermektedir.

Yukarıda söz edilen dinamikler çerçevesinde başkan George W. Bush döneminde uluslararası hukukun ihlal edilmesi, uluslararası kurumların hiçe sayılması ve tek taraflı bir müdahale ile AB'nin desteği alınmadan başlatılan Irak Savaşı, Transatlantik ilişkide önemli sorunlar yaşanmasına ve tamiri zor bir çatlak oluşmasına sebep olmuştur. Bu nedenle AB açısından başkan Obama'nın seçilmesi, Transatlantik ilişkinin yeniden ivme kazanması ve Bush dönemi hatalarının tamir edilmesi açısından oldukça önemli bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Ancak dış politikası pragmatist olarak tanımlanabilecek başkanın yeni dış politika yaklaşımı da çok-çok taraflılık stratejisi ile örtüşmektedir. Başkan Obama, ABD'nin artık AB'nin patronu olmak istemediğini belirtmiştir. Ortak stratejik bir düşmanın olmadığı ve terörizmin de tarafları birleştirecek yeterli bir tutkal olmadığı günümüz koşullarında Transatlantik ilişki pratik bir faydacılık zemininde gerçekleşmektedir. “Biz güçlü müttefikler arıyoruz” diyen başkan Obama, kiminle işbirliği yapabileceksek onunla işbirliği yaparız mesajı vermektedir. Bu çerçevede stratejisini Avrupa'dan Asya'ya doğru çeviren başkan için Asya'daki müttefikleriyle ilişkileri geliştirmek ve Çin'i bölgesinde çevreleyebilmek, Avrupa politikalarından çok daha öncelikli bir hal almıştır. Sözü edilen dış politika önceliğindeki değişiklikler Transatlantik ilişkiler açısından da gerilemeye neden olmuş ve akademisyenlerin ilişkinin geleceği konusunda kaygılanmalarını beraberinde getirmiştir.

Ancak 2008'de ABD'de başlayan, tüm dünyayı etkilemekle birlikte özellikle Batı dünyası için yıkıcı etkilere sahip olan ekonomik kriz dünya ekonomisinde önemli bir güç kaymasının yaşanmasına neden olmuştur. AB, krizin meydana gelmesinden sorumsuz deregülasyon politikaları ile dünya ekonomisini krize sokan ABD kurumlarını ve yeterli denetim mekanizmalarını işletemediği için ABD'yi sorumlu tutmuştur. 2009 yılında Londra'da toplanan G-20 Zirvesi'nde kriz için kurtarma paketleri oluşturulmuş, IMF için yeni reformlar öngörülmüş, ABD ve AB'li liderler çatışan çıkarlarının uzlaşması için çaba sarf etmişlerdir. Alınan tedbirler ve kurtarma paketleri ile krizin etkileri bertaraf edilmeye çalışılmasına ve ABD ekonomisi 2010 yılında yeniden toparlanmaya başlamasına rağmen Euro krizinin etkileri daha uzun süreli olmuş, Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İrlanda gibi AB üyeleri açısından toparlanması güç sonuçlar yaratmıştır.

Batı dünyası için ekonomik açıdan felakete dönen kriz dönemi, BRICS ülkeleri için hem büyüme oranlarını hem de ihracat oranlarını yükseltmeleri için bir fırsat yaratmıştır. Şüphesiz 2008 ekonomik krizi sadece Batı dünyasını değil tüm dünya ekonomilerini etkilemiştir.

Ancak vurgulanmak istenilen, olumsuzluklara rağmen bu ülkelerin Batı ülkelerinin aksine ekonomilerinde bir ivme yakalamış olmalarıdır.

1990'a kadar yıllık %1,5 büyüyen gelişmekte olan ülke ekonomileri 1990'dan sonra %4,7'lik bir büyüme oranına sahip olmuşlardır. Aynı dönem içerisinde bu hız gelişmiş ülkeler için %2,8'den %0,9 oranına doğru bir düşüş şeklinde gerçekleşmiştir. Hızlı sanayileşme, yeni korumacı politikalar, ihracat odaklı büyüme stratejileri ve yabancı yatırım için yeni çekim merkezi olmaları bu hızı besleyen gelişmelerdir. Bu ivme 2008 ekonomik krizinden sonra daha çarpıcı bir hal almıştır. IMF verilerine göre cari rakamlarla BRICS ülkeleri bugün küresel GSYİH'nın %22'sini oluştururken, ABD ve AB ekonomilerinin toplamı %46'yı oluşturmaktadır. Satın alma gücü paritesine (PPP) göre IMF'in rakamları ile Çin, ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi haline gelmiş durumdadır. Satın alma gücü paritesine göre BRICS ülkeleri küresel ekonominin %30'unu, ABD ve AB %33'ünü diğer ülkeler ise %37'sini oluşturmaktadır. IMF'in 2015-2019¹ yılları arasında ekonomik büyüme oranları projeksiyonuna göre dünya geneli %4 oranında büyürken, Çin'in %8,5 hızında büyüdüğü görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin büyüme hızı %2 oranında gerçekleşirken, ABD'nin büyüme hızı ise %2'nin biraz üzerinde seyredeceği öngörülmektedir (Bal ve Hecan, 2015, s.42).

Tablo.1 2012-2035 Tahmini Mal ve Hizmet İhracatının Yıllık GSYH Büyüme Yüzdesi Ortalaması

	GSYH (Hacmi)		Mal Ticareti (Hacmi)		Hizmet Ticareti (Hacmi)	
	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük
Gelişmiş	2,2	1,5	3,6	1,5	4,9	1,6
Gelişmekte Olan	7,1	2,8	8,4	0,4	9,1	3,8
Dünya	4,2	1,9	6,2	1,1	6,7	2,5

Kanyak: Lionel Fontagné, Jean Fouré and Alexander Keck, “Simulating World Trade In The Decades Ahead: Driving Forces And Policy Implications”, **World Trade Organization Economic Research and Statistics Division**, April 2014, https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201405_e.pdf.

Sözü edilen veriler, ekonomik krizin yarattığı sorun, AB ve ABD'nin Çin ekonomisinin rekabetçiliği ile baş etme konusundaki endişeleri, yaşanan tüm krizlere ve politika farklılıklarına rağmen atlantiğin iki tarafını birbirleriyle yapacakları ekonomik işbirliğinin gerekliliği konusunda ikna etmiştir. Asya-Pasifik bölgesinde Çin'i siyasi olduğu kadar ekonomik olarak da çevrelemek isteyen ABD'nin bölgedeki müttefikleriyle Transpasifik İşbirliği Antlaşması'nı imzalaması, Çin- ABD rekabetinde ABD'nin elini güçlendirecek önemli bir girişim olarak değerlendirilebilir. Diğer önemli ayak ise Transatlantik işbirliğini canlandıracak, AB ve ABD'nin büyüme oranlarına ivme kazandıracak, doğrudan yabancı yatırımları arttıracak ve tarafların dış politikada elini bağlayan önemli sorunlarından biri olan

¹ IMF, düşen petrol fiyatları nedeniyle 2015-2016 yılı için büyüme tahminlerini aşağıya çekmiştir. Petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle Rusya, Çin, Avrupa ve Japonya ekonomilerinde büyüme hızı açısından istenilen ivme elde edilememiş olmakla birlikte ABD ekonomisindeki toparlanma göze çarpmaktadır. Yine de 2015-2019 için öngörüler Çin'in ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızını dünya ortalamasının üzerinde seyredeceğine işaret etmektedir. (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/update/01/pdf/0115.pdf>, Erişim Tarihi : 1 Nisan 2015).

enerji alanında işbirliğini güçlendirecek olan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Antlaşması (Transatlantic Trade and Investment Partnership-TTYO)'dır.

ABD başkanı Barrack Obama ve AB Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso ile AB zirvesine başkanlık eden Herman Von Rompuy, 13 Şubat 2013 tarihinde AB ve ABD arasında gerçekleşecek çok kapsamlı "Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı" (TTYO) Antlaşması'nın müzakere edilmesi için görüşmelere başlamıştır. Bu karar çerçevesinde taraflar Yüksek Seviyeli Çalışma Grubu (High Level Working Group - HLWG) oluşturulmuş bu grup antlaşmanın iki tarafa sağlayacağı faydalar konusunda çalışmalarına başlamıştır. ABD ve AB arasında öngörülen ve görüşmeleri sürdürülen ticaret ve yatırım ortaklığı antlaşması oldukça iddialı bir girişimdir. Antlaşma NATO ittifakının ekonomik hali olarak isimlendirilmektedir. Özellikle antlaşma kapsamında ABD'nin AB'ye yapmayı planladığı gaz ihracatı Rusya'ya ekonomik bağımlılığı azaltmayı planladığından Rusya açısından da rahatsızlık verici özelliklere sahiptir.

AB ve ABD dünya hasılasının %50'sini ellerinde tutmakta, karşılıklı yatırımların toplam değeri 3 trilyon doları geçmekte ve Transatlantik ticaret yaklaşık 500 milyar dolar civarında gerçekleşmektedir. Dünya hizmet ticaretinin %40'ı ve dünya mal ticaretinin üçte biri yine iki taraf arasında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla başarıyla devam ettirilen ortak ticaret ve yatırım antlaşması, AB için 2025 yılında 159 milyar dolar, ABD için 127 milyar dolar ek kazanç anlamına gelmektedir (Hamilton, 2014, ss.82-84). Bununla birlikte antlaşma sadece kar sağlayacak bir araç değil aynı zamanda kriz ve durgunluk döneminden kötü etkilenen AB-ABD yatırım ve ticaret hacmini arttırmayı hedefleyen önemli bir entegrasyon biçimidir. Zira iki tarafın birbirlerinin ticaret payında son dönemde önemli bir azalma söz konusudur.

Bununla birlikte antlaşmanın en önemli fonksiyonu, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) nezdinde sürdürülen ve bir türlü sonuca varamayan Doha Turu müzakerelerinin yarattığı boşluğun doldurulmaya çalışılmasıdır. Antlaşma, DTÖ kapsamında çözülemeyen doğrudan yabancı yatırımlar, tarife dışı engeller, devlet destekleri gibi bir türlü sonuca varamamış konularda AB ve ABD'nin istedikleri düzenlemeleri yapabilmeleri için bir zemin yaratmıştır (Akman, 2013).

Ayrıca 2008 ekonomik krizinden sonra AB ve Çin arasında işbirliği artmış, Çin ABD'yi dengeleyebilmek adına AB ile olan ilişkilerini geliştirmiştir. Özellikle Irak Savaşı'nın Transatlantik ittifakta yarattığı derin çatlaktan sonra Çin, AB ile işbirliğini yoğunlaştırmıştır. Galileo navigasyon sisteminin² geliştirilmesi için AB ile işbirliği yapmak, Çin'in AB ile yakınlaşma stratejisine önem verdiğini gösteren örneklerdendir. AB de Çin konusunda tutumunu değiştirmiş, Çin'e uygulanan ekonomik ambargoyu kaldırma seçeneklerini düşünmeye başlamıştır. Ancak ABD'nin diplomatik baskıları Galileo konusunda işbirliğini sona erdirmiş ve ambargoyu kaldırma kararının da askıya alınmasına neden olmuştur. 2008 ekonomik krizi ise Çin ve AB işbirliği için yeni olanaklar sunmuştur. Çin, AB'ye ekonomik kriz döneminde destek olmuş ve AB, Çin'e sürdürdüğü ihracatın desteği ile durgunlukla baş etmeye çalışmıştır. Ayrıca Çin, bu dönemde AB'ye önemli miktarda yabancı yatırımda bulunmuştur. 2010-2011 yılları arasında taraflar arasındaki doğrudan yabancı yatırımın %56

² Avrupa Birliği'nin Amerikan GPS sistemine alternatif olarak geliştirdiği 14 uyduluk projenin adı Galileo navigasyon sistemidir.

oranında yükseldiği görülmektedir (Otero-Iglesias, 2013). Bu yakınlaşma ABD'nin onaylamadığı bir işbirliği durumudur. Bu nedenle AB ve Çin arasındaki işbirliği daha fazla derinleşmeden müdahale etmek ABD açısından TTYO antlaşmasının önemli stratejilerinden birisini oluşturmaktadır.

Transpasifik İşbirliği Antlaşması ile birlikte değerlendirildiğinde bu antlaşmanın ABD açısından ticari kazancı arttırmaktan çok daha fazla anlam ifade ettiğini belirtmek gerekir. 1945 sonrasında olduğu gibi ancak bu sefer çok taraflı bir anlayışla uluslararası ticaret sistemini düzenlemek, Asya-Pasifik ülkelerinin farklı ekonomik yapılarına rağmen normları belirlemek ve küresel standartlar için AB-ABD temel değerlerini oluşturmak, ABD'nin antlaşmadan asıl beklentilerini oluşturmaktadır. 800 milyon insanı kapsayan Avrupa-Amerika pazarının yaratılması ABD-AB ilişkilerini yeniden yapılandıracak bir seçenek aynı zamanda Transatlantik ekonomik ilişkinin geleceği için de önemli bir çıpa, zayıflayan Batı ve yükselen Asya eleştirilerine de bir cevaptır.

Gümrük Vergilerinin İndirilmesi

Transatlantik Yatırım ve İşbirliği Antlaşması'nın kapsamını değerlendirebilmek için öncelikle getirdiği yeni düzenlemeleri analiz etmek gerekir. Her ticaret antlaşmasının temelini şüphesiz gümrük vergilerinin düzenlenmesi oluşturmaktadır. Uluslararası ticaretin daha küresel bir hale gelmesinde ve ihracat oranlarının yükselmesinde gümrük vergilerinin indirilmesi önem taşımaktadır. DTÖ müzakerelerinin en önemli konu başlığı olan gümrük vergisi oranları, şüphesiz müzakere süreçlerinin tıkanmasının da önemli nedenlerinden birisidir. Birbirleri ile önemli ticari partnerler olan AB ve ABD arasındaki gümrük vergileri en çok gözetilen ulus kaydına göre ABD tarafından %3,5, AB tarafından %5,5 civarında uygulanmaktadır. Dolayısıyla taraflar arasındaki gümrük vergilerinin genel olarak düşük oranlarda uygulandığı söylenebilir. Bununla birlikte ülkelerin ithalatında hassas oldukları ürünlerde özellikle de tarım ürünlerinde (şeker, konfeksiyon, tütün, balık ve deniz ürünleri gibi) gümrük vergilerinin oranı hala yüksektir. TTYO antlaşmasının önemli amaçlarından biri bu alanlarda da gümrük oranlarını düşürüp daha derin bir entegrasyon sağlamaktır. Bunun gerçekleşmesi AB için ekstra 3 milyar dolar, ABD için 4,5 milyar dolar ek kazanç anlamına gelmektedir. Bununla birlikte antlaşmanın asıl hedefi gümrük vergilerinden çok tarife-dışı engeller ile hizmet ticareti ve yatırımlar üzerinde yoğunlaşılmasıdır.

Bürokratik, Yasal Düzenlemeler ve Standartlar

Gümrük vergilerinin indirilmesine eklenecek ikinci önemli nokta bürokratik ve yasal düzenlemelerde gerçekleşecek uyumun sağlayacağı katkıdır. Bürokratik ve yasal düzenlemeler, sadece bu antlaşma özelinde değil genel olarak DTÖ şemsiyesinde sürdürülen müzakerelerde de ülkelerin egemenliklerini ilgilendirdiğinden ülkelerin hassas oldukları alanlardan birisidir. Her DTÖ müzakeresi, liberalizm ile korumacılığın çarpıştığı ve birbirleriyle dengelenmeye çalışıldığı bir çizgide geçmektedir. TTYO özelinde de aynı hassasiyet devam etmekte ülkeler egemenliklerini zedeleyeceğini düşündükleri bu alanda taviz verme konusunda temkinli ve korumacı yaklaşımlar sergilemektedirler.

AB ve ABD ürün standartları konusunda farklı politikalar yürütmektedirler. İki tarafın düzenlemeleri, otomobil, kimya, kozmetik, sağlık malzemeleri, bilişim teknolojileri, ilaç

sanayi gibi pek çok alanda farklılık göstermektedir. Örneğin Avrupa vatandaşları ürünlerin doğal yöntemlerle üretiminden yanayken, ABD vatandaşları açısından genetiğiyle oynanmış tarım ürünleri çok fazla sorun teşkil etmemektedir. Örneğin, AB standartlarına göre genetiğiyle oynanmış ürünlerin içeriği %0,9'dan fazla ise bu mutlaka belirtilmelidir. ABD genetiğiyle oynanmış ürünlerde eğer sağlığa zarar verdiğine dair bir kanıt yoksa genetiğiyle oynanmış ürün olarak belirtilmesi düzenlemesini gönüllü olarak yapılmasını öngörmektedir. Ancak AB kamuoyunun %57'si bu ürünleri tüketmeye karşıdır ve bu ürünlerin AB pazarına girişi bu açıdan oldukça sorunludur. Dolayısıyla ABD bu ürünleri AB'ye satsa bile tüketicinin bu ürünlere rağbet gösterme olasılığı düşüktür. Diğer bir örnek, otomotiv sanayinde AB'nin istediği güvenlik testlerinin ABD'ye oranla daha fazla olmasıdır. Genel politikaları açısından karşılaştırıldığında, ABD'nin risk temelli politikalar sürdürdüğü görülürken AB'nin standartlar konusundaki düzenlemeleri “*risk önleyici*” bir yaklaşımla ele aldığı gözlenmektedir.

AB ve ABD geçmiş yıllarda da standartlarını yakınlaştırabilmek için çerçeve antlaşmalar imzalamışlardır. Örneğin, 1995 yılında kurulan ve önemli lobi gruplarından birisi olan Transatlantik İş Diyalogu (Transatlantic Business Dialogue), AB ve ABD standartlarının yakınlaştırılması adına önemli çalışmalar yürütmüştür. Bugün Transatlantik İş Konseyi olarak anılan lobi grubu, iletişim malzemeleri ve bazı medikal malzemeler gibi alanlarda standartların yakınlaştırılması için karşılıklı tanıma antlaşmalarının imzalanmasını sağlamıştır (Lester ve Barbee, 2013, s.850). Ayrıca taraflar arasında 1998 yılında imzalanmış olan ürünlerinin karşılıklı olarak tanınması ile ilgili antlaşma, standartların belirlenmesi açısından bir çerçeve antlaşma özelliği taşımaktadır. 2011 yılında düzenlenmiş olan AB ve ABD arasında imzalanan hava sahasının güvenliğinin sağlanması konusundaki antlaşma da hesap verebilirlik, şeffaflık ve standartların belirlenmesi açısından önemli bir örnek olmuştur (Akhtar ve Jones, 2014).

Dolayısıyla TTYO, çok daha önceleri başlayan standartların uyumlaştırılması çabalarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Ancak egemenlik açısından hassas olan bu alanların tam anlamıyla benzer hale getirilmesi ya da yakınlaşmanın sağlanması söz konusu değildir. Antlaşmadan asıl olarak beklenen ufak aksaklıklar nedeniyle ticarete engel olabilen pürüzlerin bir kez daha ele alınarak mümkünse kaldırılmasının sağlanmasıdır. Ayrıca TTYO, ABD firmalarının Avrupa pazarına girerken en çok zorlandıkları konu olan, sert ve oldukça yüksek AB standartlarının yumuşatılması konusunda avantaj kazanmalarını da sağlayacaktır. Zira AB'nin dünya ticaretindeki en büyük kozu ve gücü sahip olduğu ürün standartlarının yüksekliğidir. Bu açıdan özellikle lobi grupları, TTYO Antlaşması'nın gerçekleşmesini oldukça önemsemektedirler. AB ve ABD'nin ticari standartlarının düzenlenerek birbirleri ile yakınlaştırılması zor olsa da imkansız değildir. Bunu sağlayacak en önemli faktör lobi gruplarının, tüketicilerin ve sanayicilerin bu alanda ikna olmaları ve işbirliğine açık olmalarıdır.

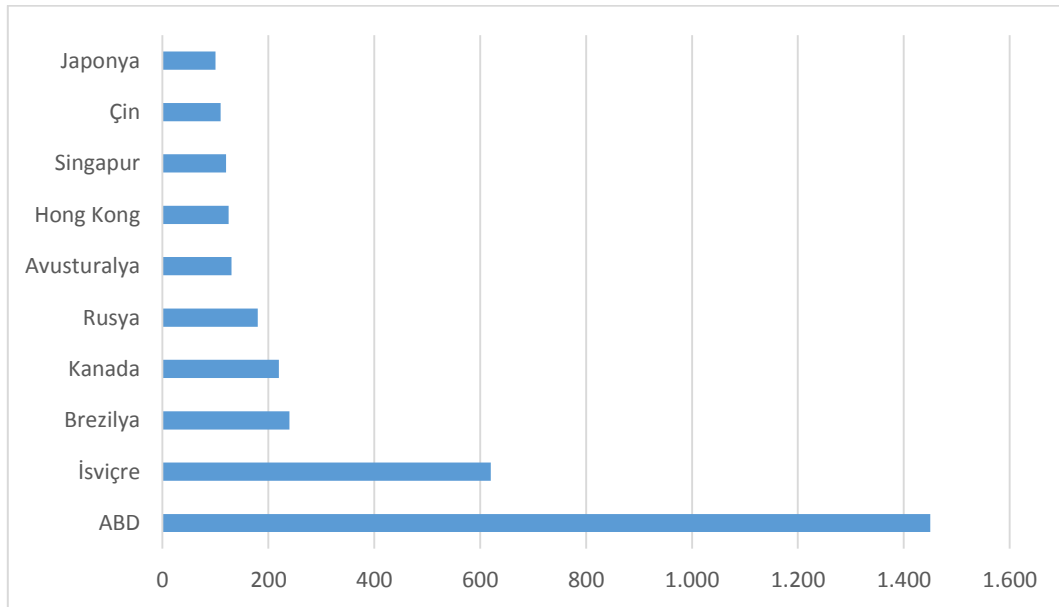
Doğrudan Yabancı Yatırımlar

AB ve ABD arasındaki yabancı yatırımların artırılması hedefi ise antlaşmanın diğer önemli noktasıdır. TTYO Antlaşması, daha önce Lizbon Antlaşması ile yasal bir zeminde düzenlenmiş olan yabancı yatırımların daha kapsamlı biçimde düzenlenmesini sağlamıştır.

TTYO, yatırımcılar için sektörlerin liberalizasyonu anlamına gelmektedir. Yabancı yatırımların düzenlenmesi ülkeler için hassas bir konu başlığıdır. Özellikle sağlık, tüketici hakları ve çevre sorunları gibi alanlar devlet eliyle korunmaya devam edilen bu nedenle devletler için kırmızı çizgiler içerisinde kalan alanlardır. Örneğin ABD’de madencilik, ulaşım, enerji, telekomünikasyon, hükümet sözleşmeleri ve bankacılık sektörleri ciddi biçimde korunmaktadır. Havaçılık sektöründe, hisselerin %75’inin ABD vatandaşlarında kalması gerekliliği bu politika ile açıklanabilir. AB’nde ise bu sınır daha düşük olmakta genellikle %49 civarında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla yabancı yatırımlar ülkelerin korumacılıklarının yüksek olduğu bir alana işaret etmekte bu nedenle bu alanla ilgili müzakere süreci de çetin geçmektedir.

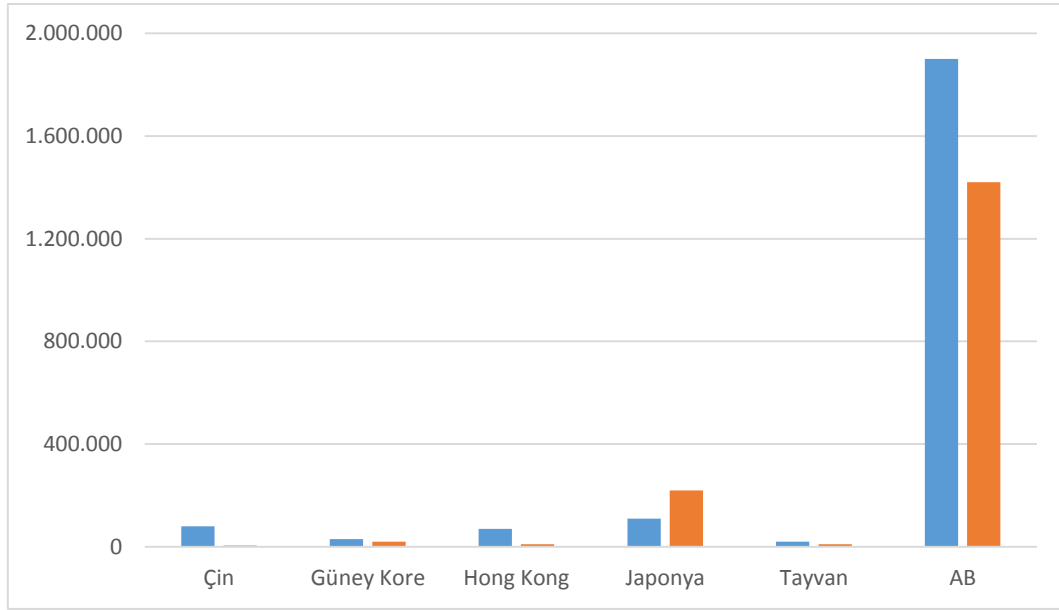
TTYO ve TTYO benzeri diğer mega/serbest ticaret bölgeleri antlaşmaları, bu hassas alanın da düzenlenmesine katkı sağlamaktadır. Çünkü mallar ve hizmetlerle ilgili antlaşmalar DTÖ şemsiyesi altında düzenlenirken, yabancı yatırımlarla ilgili böyle bir mekanizma söz konusu değildir. Yabancı yatırımların düzenlenmesi hem AB ve ABD arasındaki ticaret hacminin artması hem de genel olarak ticaretin liberalleşmesine sağlayacağı katkı açısından oldukça önemlidir.

AB ve ABD’nin gelişmekte olan ülkelere yaptıkları yabancı yatırımlar sürekli olarak artış göstermektedir. Çin ve diğer gelişmekte olan ülkelerin ucuz iş gücü açısından potansiyelleri düşünüldüğünde yatırım için cazip merkezler olarak değerlendirilmelerine rağmen çevre, işçi standartları, pazara girişle ilgili standartların düzenlenmesi gibi konularda yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenle çokuluslu şirketler, merkezlerinin AB ve ABD’de yoğunlaşmasına ve Transatlantik partnerlerin yabancı yatırım için birbirlerini tercih etmelerine neden olmaktadır.

Şekil.1 AB’nin Doğrudan Yabancı Yatırım Yaptığı İlk 10 Ülke (Milyar €)

Kaynak: Stormy- Annika Mildner, Position Paper: “The ‘T’ in TTIP, Why the Transatlantic Trade and Investment Partnership Needs an Investment Chapter, BDI, The Voice of German Industry, Department for External Economic Policy, Eylül, 2014

Şekil.2 ABD'nin Partner Ülkeler İle Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi

Kaynak: Stormy- Annika Mildner, Position Paper: “The “I” in TTIP, Why the Transatlantic Trade and Investment Partnership Needs an Investment Chapter, **BDI, The Voice of German Industry, Department for External Economic Policy**, Eylül, 2014

2011 yılı verilerine bakıldığında 1.421 milyar Euro ile AB en çok yabancı yatırımı ABD'ye yapmaktadır. ABD'nin de 1.344 milyar Euro ile en fazla yabancı yatırım yaptığı ticari partneri AB'dir. Sözü edilen miktarlar AB'ye gelen yabancı yatırımın %35'ine denk gelmektedir (Mildner, 2014, ss.6-7). Bu çerçevede yabancı yatırım oranlarının yüksekliği TTYO Antlaşması gerçekleştiğinde yabancı yatırımlarda sağlanacak liberalleşmenin katkısını vurgulamaktadır.

Ayrıca Transatlantik ticaretin önemli bir kısmı endüstri içi ticarete dayanmaktadır (AB ihracatının %62'si ve ABD ihracatının %32'si). Endüstri içi ticaret düşünüldüğünde firmalar açısından liberalleşmenin sağlayacağı katkı daha iyi anlaşılabilir (Lakatos ve Fukui, 2013). Bu durum AB ve ABD çokuluslu şirketlerinin elini rahatlatacaktır. Bu çerçevede antlaşma en çok çokuluslu şirketlerden oluşan büyük lobi grupları tarafından desteklenmektedir. Müzakere süreci devam ederken sürece katılan taraflara bakıldığında lobi gruplarının katılımcıların %92'sini oluşturduğu ancak kamu çıkarı gruplarının, bireylerin, akademisyenlerin müzakerelere sadece %4 oranında katılım sağladıkları görülmektedir. Bu açıdan süreç lobi gruplarının yoğun etkisi ve çalıştırdıkları lobi mekanizmaları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Örneğin Avrupa Komisyonu tarafından müzakerelere davet edilen Avrupa Tarım Ürünleri Koruma Birliği (European Crop Protection Association - ECPA) ve bu grubun ABD'deki kardeş kuruluşu CropLife America grubu tarım müzakerelerindeki en etkin isimlerdendir. Otomotiv Arzçıları Sanayi Birliği (The Association of Automotive Suppliers - CLEPA), Avrupa İş Konseyi (Business Europe) ve ABD Sanayiciler Masası (US Chamber of Commerce) yasal düzenlemeler konusunda baskı yapan diğer önemli lobi gruplarıdır.

Business Europe içerisinde Deutsche Bank, Telefonica, The City UK şirketleri, ACEA, (Avrupa Otomotiv Lobi Grubu - ACEA) bünyesinde Ford, BMW, Renault ve diğerleri görülmektedir. Yine Avrupa Kimya Sanayi Konseyi içerisinde (The European Chemical

Industry Council - CEFIC) BASF, Bayer ve Dow gibi şirketler ve ABD Sanayi Odası (US Chamber of Commerce) üyeleri olarak Apple, Blackberry, IBM ve Microsoft gibi büyük şirketler bulunmaktadır. Food and Drink Europe ise Nestle, Coca Cola ve Unilever³ gibi çokuluslu şirketleri bünyesinde barındıran gruptur.

Yatırımlarla ilgili liberalleşmenin sağlanması ve bu konuda korumacı politikaların en aza indirilmesi müzakere sürecinin en önemli aktörleri olan bu büyük lobi grupları için önemli bir anlam taşımaktadır. Transatlantik doğrudan yabancı yatırım yatay biçimde organize edilmiştir. Yani asıl kar üretim maliyetlerini kısarak değil pazara erişim sağlayarak elde edilmektedir. Yabancı şubelerin yaptığı satışın hacmi 2012 verilerine göre yapılan ticaretten dört kat daha fazladır.

Yabancı yatırımlar konusunda önemli konulardan biri de yatırımcıların yatırım yaptıkları ülkeye karşı korunmaları ve sorunların çözülmesi mekanizmasıdır. Özellikle yatırım yaptıkları ülkenin hukuk kuralları ile bağlantıya olmak ve bu şekilde ev sahibi ülkenin yatırımları konusunda korumasız kalmak yabancı yatırımcıların en fazla çekindikleri konulardan birisidir. Bu bağlamda uluslararası tahkim kurallarının antlaşmalara dahil edilmesi, yatırım yapacak firmalar açısından önemli bir gerekliliktir. Dolayısıyla TTYO antlaşmasında yatırımlarla ilgili müzakerelerin önemli ayağı antlaşmaya uluslararası tahkim ve sorun çözme mekanizmalarının ne şekilde dahil edileceğidir. Aynı zamanda antlaşmaya karşı yapılan protestoların önemli nedenlerinden birisi de TTYO'nun ulusal yasaları geçersiz kılacak kararlar alan özel tahkim mahkemelerinin kuralları belirleyecek olmasıdır. Antlaşma imzalandığı takdirde uluslararası ticarete diğer alanlarda olduğu kadar yatırım alanında da yeni bir soluk getirecektir.

Finansal Hizmetler

Finansal hizmetler, 1980'e kadar düzenlenmiş bir alan değildir. Bu konuyla ilgili düzenlemeler DTÖ'nün kuruluşu ve Hizmetler Ticareti ile İlgili Genel Antlaşma'nın DTÖ bünyesine eklenmesiyle düzenlenmeye başlanmış bir alandır. ABD bu alanı Kanada ve ABD arasında imzalanan (CUSFTA), NAFTA ve Kore ile imzaladığı KORUS antlaşmaları ile düzenlemeye çalışmıştır (Johnson ve Scott, 2013). Dolayısıyla bu antlaşmalar TTYO için referans alınabilecek antlaşmalardır.

TTYO müzakereleri sürdürülürken çözülmesi zor olan konu başlıklarından biri de finansal hizmetlerle ilgili bölümdür.

ABD ve AB'nin finans pazarları birbirinden çok farklıdır. ABD daha çok hisse senedi piyasası odaklı AB ise banka temelli çalışmaktadır. Örneğin ABD'de uzun dönemli yatırımların finansmanın %81 sermaye piyasasından karşılanırken sadece %19'u bankalar aracılığıyla karşılanmaktadır. AB ekonomisi için ise uzun dönem borçların (%59 - %71) kadarı bankalar tarafından finanse edilmektedir (Johnson ve Scott, 2013). Bununla birlikte ABD küresel finans şirketlerinin, kendi ülkelerinin hukuksal düzenlemelerine değil ABD'nin hukuki düzenlemelerine uymasını istemektedir. Ayrıca büyük küresel bankaların batma ihtimaline karşı özel düzenlemeler talep etmekte böylece finansal sistemin bozulma ihtimaline

³ <http://corporateeurope.org/international-trade/2014/07/who-lobbies-most-ttip> (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2015).

karşı önlemler almaktadır. Bu konuda ortak düzenlemeler yapmak özellikle finansal krizin etkisiyle finansal düzenlemelerini sertleştirmiş taraflar için kolay olmayacaktır.

ABD finansal kriz nedeniyle yaşadığı sorunların tekrar edilmemesi için finans piyasalarını Dodd-Frank Yasaları⁴ ve Volcker Rule⁵ yasaları gibi yasalar ile korumaktadır. Örneğin bankaların riskli spekülasyon işlemlerinden doğan zararlarının, kamu kaynakları ile karşılanmasını engellemek, Volcker Rule yasasının önemli düzenlemelerinden birisidir. Kamu borçlarını sınırlandıran bu yasal düzenlemeler krizden sonra AB ülkelerinin sözü edilen düzenlemelere uymalarını zorlaştırmış bu da AB ve ABD arasındaki finansal ticaretin hacmini etkilemiştir. Bu düzenlemeler, sadece Avrupa kökenli firmaların değil ABD kökenli firmaların da yatırım kararlarını etkilemiş, ABD firmalarını da Avrupa’da yapacakları yatırımlar açısından dezavantajlı hale getirmiştir. Bu çerçevede TTYO antlaşmasının hayata geçmesi kriz sonrası ABD’nin yapmış olduğu sıkı finansal düzenlemelerde bir gevşeme sağlamasını da beraberinde getirecek ve taraflar arasında finansal hizmetlerle ilgili yatırımların artmasını sağlayacaktır. Müzakere süreci finans sektörü ile ilgili mevcut koşullarda esneklik sağlayamazsa antlaşmanın da hayata geçmesinde önemli bir güçlük söz konusu olacaktır.

Savunma Sanayi ve TTYO

Savunma sanayi, ulusal güvenlik ve ulusal çıkar kavramıyla yakından ilgili olduğu için korumacı politikaların en fazla uygulandığı alanlardan birisidir. Bu nedenle DTÖ düzenlemeleri savunma sanayi ile ilgili alanları ayrıcalıklı alanlar olarak düzenlemiştir. Bu çerçevede TTYO antlaşması imzalanırsa, savunma sanayi antlaşmanın kapsamı dışarısında bırakılacak ya da yerli savunma sanayinin korunması için gerekli koruma mekanizmalarının geliştirilecektir. Bununla birlikte TTYO’nun avantaj sağlayacağı konulardan birisi de savunma sanayinde işbirliğinin artırılması olabilir. Antlaşmanın yükselen Asya karşısında Batı ittifakının güçlenmesine sağlayacağı katkı düşünüldüğünde savunma sanayiinde yapılacak olan işbirliği özellikle savunma harcamalarının artırılması konusunda sorun yaşayan Transatlantik ittifak açısından önemli düzenlemeler getirebilir.

⁴ ABD’de finansal krizin çıkardığı yapısal ve diğer sorunları gidermek üzere 2009’dan itibaren hazırlıkları süren Dodd-Frank Wall Street Reformu ve Tüketiciyi Koruma Yasası (Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act) ABD Kongresinde kabul edilerek Temmuz 2010’da Başkan Obama tarafından imzalanmıştır*

Hazırlanmasında büyük pay sahibi olan Senatodaki Bankacılık Komitesi Başkanı Chriss Dodd ile Temsilciler Meclis üyesi Barney Frank’ın adını taşıyan yasa, finansal alanda yeni gözetim otoriteleri oluşturmuş, ülkedeki finansal kuruluşların denetimine ve finansal sistemin işleyişine yönelik önemli değişiklikler getirmiştir. Dodd-Frank Yasası kredi kartı ve ipotekli kredilerden, serbest yatırım fonları ve karmaşık türev ürünlerinin düzenlenmesine kadar pek çok alanda reformlar getirmiştir. Yasaya göre, ABD merkez bankası FED’in, ülkedeki yerli ve yabancı banka-dışı kuruluşları düzenleme ve denetleme yetkisi vardır. Ancak bu yetki, banka dışı kuruluşların finansal istikrarı tehdi tetmesi durumunda Finansal İstikrar Gözetim Konseyinin onayıyla FED’e verilir. (bkz.Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, “Sermaye Piyasası’nda Gündem”, Sayı.132, Ağustos 2013, www.tspakb.org.tr)

⁵ “Dodd-Frank Yasasının 619. Maddesi, mevcut Bankacılık Kanununa bir ekleme yapmıştır. Bu düzenlemede, FED gözetimindeki banka ve banka dışı finansal kuruluşların kurum portföyüne yapılan işlemlerine yasaklar konulmuştur. Aynı düzenlemede bu kurumların serbest yatırım fonu ve girişim sermayesi fonlarıyla ilişki ve işlemlerine yönelik önemli kısıtlamalar getirilmektedir”. (bkz.Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, “Sermaye Piyasası’nda Gündem”, Sayı.132, Ağustos 2013, www.tspakb.org.tr)

Yukarıda sözü edildiği gibi savunma sanayi iki taraf tarafından da titizlikle korunan alanlardan birisidir. ABD'nin savunma pazarı, Buy American Act, International Traffic in Arms Regulation (ITAR), gibi antlaşmalarla düzenlenmekte ve bu düzenlemeler ile yüksek oranda korunmaktadır. Bununla birlikte 2000 yılında imzalanan Savunma Ticareti ve Güvenlik Girişimi gibi belgelerle ABD pazarına giriş için kolaylıklar sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak hala Avrupalı firmaların ABD pazarına ulaşabilmek için özel lisanslara ihtiyaçları vardır. Savunma sanayinde korumacılık, AB açısından da öncüllenen konu başlıklarındandır. Lizbon Antlaşması'nın 346. Maddesi üyelere ulusal güvenlik söz konusu olduğunda tek pazar ve AB antlaşmaları konusunda önemli derogasyonlar tanımaktadır (Fiott, 2013, s.18). Dolayısıyla AB açısından savunma pazarındaki parçalanmışlık devam etmektedir. Savunma sanayi tek pazar uygulamalarının dışında kalmakta bu alanda yapılan yatırımların %80'i ulusal sermaye tarafından yapılmaktadır (Bond, 2014). Bu açıdan ölçek ekonominin getirisinden faydalanamama pahasına AB üyeleri savunmayı tek pazarın dışında tutmakta ulusal güvenlik açısından kendi ulusal düzenlemelerini sürdürmektedir. AB üyelerinin kendi içerisinde bile bu alanda bir bütünlük sağlayamadıkları ve entegre olamadıkları düşünüldüğünde devam eden tartışmalara rağmen savunma alanının antlaşmanın kapsamı dışında kalacağı görülmektedir.

Diğer bir konu, savunma alanında AB ve ABD pazarları arasındaki rekabetin yoğun olmasıdır. Avrupa firmaları, küresel düzeyde -İngiliz BAE Systems, İtalyan Finmeccanica gibi büyük firmalar dışında- ABD firmaları ile rekabet etmekte zorlanmaktadır. ABD, sahip olduğu ölçek ekonomisi ve iç pazarındaki yüksek korumacılık oranları ile AB kökenli firmalara karşı bariz üstünlüğünü korumaktadır. ABD'ye savunma sektöründe ihracat yapan AB üyelerinin ihracat oranları düşüktür. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, TTYO'nun savunma sektörünü de kapsayan şekilde genişletilmesi AB'ye avantaj sağlayabilir ve ABD'nin üstünlüğü karşısında AB'nin güçlenmesine yardımcı olabilir.

Bununla birlikte AB'nin NATO harcamalarını ABD'nin istediği kadar arttıramıyor olması da iki taraf arasında önemli sorunlardan birine işaret etmektedir. Savunma sanayiinde sağlanacak liberalleşme ve AB pazarının daha entegre olması savunma harcamalarının yükseltilmesine de katkı sağlayabilir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu alan ulusal güvenlik alanını ilgilendirdiğinden ekonomiden ziyade politik bir soruna işaret etmektedir ve antlaşmanın devam eden pürüzleri düşünüldüğünde kapsam dışında kalacağı öngörülmektedir.

Enerji Alanı ve TTYO

Ukrayna krizi, uluslararası ilişkilerde pek çok stratejinin değişmesine, ittifakların, güç dağılımının yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Rusya ile Batı ittifakını karşı karşıya getiren Ukrayna ve bu probleme bağlı olarak gerçekleşen Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi durumu, NATO stratejilerini değiştirmiş, ABD-Rusya ve ABD-AB ilişkilerini yeniden inşa etmiştir. En çok etkilediği alanlardan birisi de AB'nin ABD ile birlikte uyguladığı yaptırımlar nedeniyle AB ve Rusya arasındaki yüksek ticaret hacminde yaşanan düşüştür. Rus doğalgazına %30 civarında bağımlı olan AB'nin enerji ihtiyacını karşılama konusunda sıkıntı yaşaması ve Rusya'nın enerji politikasını kullanarak AB ve Ukrayna'yı cezalandırmak adına Trans-Anadolu boru hattı gibi alternatif enerji yolları arayışı, AB'nin enerji ihtiyacının çözülmesini öncelikli hale getirmiştir.

Enerji konusu, 21. yüzyıl konu başlıkları arasında düzenlenen ancak ayrıca ele alınması istenilen konu başlıklarından birisidir. OPEC krizi nedeniyle doğal kaynak rezervleri konusunda daha hassas düzenlemeler getiren ABD, 1975 yılından beri doğal gaz/petrol ihracatını sadece serbest ticaret antlaşması imzaladığı ülkelere yapabilmektedir. Ancak ABD tarafından üretilen ve kaya gazından elde edilen sıvı doğal gaz Rusya tarafından daha ucuza üretilmektedir. AB, ABD'den sıvı doğal gaz ithal edebilmesini kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılmasını beklemektedir. Özellikle TTYO müzakereleri devam ederken Temmuz ayında bu talebini açık biçimde dile getirmiştir. TTYO antlaşması imzalandığında ABD'den ucuza ihraç edilecek olan gaz AB'nin elinin rahatlamasına neden olacaktır. Ancak ABD'nin üretimi Rusya ile kıyaslandığında daha maliyetli olmaktadır. Ayrıca ABD satabildiğinden fazla üretmektedir ve yeterince yatırım yapamazsa gelecekte bu alanda rekabet üstünlüğünü koruyamayacağı düşünülmektedir (Lopez ve Mayor, 2014). Bu çerçevede TTYO, ABD için gazını ihraç edebileceği bir pazar yaratmaktadır. AB için de Rus yaptırımları nedeniyle sıkıntı yaşadığı enerji ihtiyacının karşılanması konusunda yeni bir çözüm sunmaktadır.

Katkı sağlayabilecek diğer önemli bir nokta ise iki tarafın birbirlerinden çok farklı olan enerji bağımlılığı-iklim değişikliği gibi kamuoyu açısından önemli olan konularda ortak ve daha uyumlu bir bakış açısı geliştirme şansı yakalayabilmeleridir. AB, iklim değişikliği ve çevre standartları konusunda oldukça hassas olmakla beraber enerji bağımlılığına çözüm bulmakta zorlanmaktadır. ABD'ye göre AB'nin iklim değişikliği konusundaki gereğinden fazla hassasiyeti kendi elini zayıflatmaktadır. AB ise ABD'yi çevrenin korunmasını enerji stratejilerine feda etmek konusunda eleştirmektedir (Hamilton, 2014, s.35). Dolayısıyla TTYO antlaşmasının bu farklılıkların törpülenmesine de yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Kamuoyu Görüşleri

TTYO müzakerelerinin önemli bir boyutu da sivil toplum kuruluşları ve özellikle AB kamuoyu üzerinde yarattığı etkidir. 80'li yıllarda küreselleşme süreci ile birlikte iyice palazlanan çokuluslu şirketlerin ekonomide ve politikada yarattıkları etkiler ve çoğu zaman çıkarlarını maksimize ederken standartları ihlal eden davranışları, kamuoyunu, içerisinde önemli şirket çıkarları olan konularda daha hassas hale getirmiştir. DTÖ düzenlemelerinin çoğu büyük lobi gruplarının etkisi ile yapılmış düzenlemelerdir. Dünya Ekonomik Forumu (Davos Grubu), Avrupa Sanayiciler Masası, Uluslararası Ticaret Odası, Sürdürülebilir Kalkınma Üzerine Dünya İş Konseyi gibi büyük lobi grupları DTÖ nezdinde düzenlenen fikri mülkiyet hakları, hizmet sektörünün liberalleşmesi ve gümrük vergileri ile gümrük dışı vergilerin indirilmesi gibi pek çok konu başlığının düzenlenmesinde etkin olmuşlardır. Var olan liberal düzenin önemli köşe taşlarını çokuluslu şirket eylemleri oluşturmaktadır. Bu nedenle küreselleşme karşıtlarının, çevre, gıda güvenliği, işgücü konusundaki düzenlemelerin vatandaşların lehine olması bağlamında çokuluslu şirketlere güvenmedikleri açıktır. Özellikle daha sert standartlarla korunan AB vatandaşları, ABD'nin mevcut standartları aşağı çekeceği konusunda kaygılanmakta ve pek çok AB ülkesinde TTYO karşıtı protestolar düzenlemektedirler.

Yatırımcılarla ilgili kaygılar sözü edilen gösterilerin önemli nedenlerindedir. Yabancı yatırımcılar, doğrudan yabancı yatırım yapılmadan önce kendilerini ulusal hukuk kurallarına ve ev sahibi ülkenin keyfi düzenlemelerine karşı korumak amacıyla uluslararası sorunları çözme mekanizmasının antlaşmaların metnine eklenmesini talep etmektedirler. Uluslararası sorun çözme mekanizması bu kitleler tarafından devletin egemenliğine zarar veren ve şirketler tarafından kullanılan mekanizmalar olarak algılanmaktadır. Örneğin, 2014 yılında sorun çözme mekanizmalarının antlaşmalara eklenmesini protesto etmek için 200 sivil toplum kuruluşu bir araya gelmiştir. Özellikle dinleme skandalıyla birlikte Almanya’da yükselen Amerikan karşıtlığı dalgasından TTYO antlaşması da nasibini almış, gösterilerin en yoğun geçtiği ülkelerden birisi Almanya olmuştur. Alman vatandaşlarının %43’ü TTYO’ya karşı çıkmaktadırlar (Eliasson, 2015). Sözü edilen karşı duruş ülke içerisinde muhalefet partileri tarafından da desteklenmiş, Yeşiller Partisi ve Almanya Sosyalist Birlik Partisi TTYO karşısında konumlanmışlar, Sosyalist Birlik Partisi parlamentoda hükümeti köşeye kıştırarak sorular hazırlayıp muhalif tutumunu ortaya koymuştur (Mayer, 2015, s.55).

Yukarıda da söylendiği gibi TTYO, her şeyden önce uluslararası ticarete yeni değerler ve kurallar bütünü getirmeyi hedefleyen bir antlaşmadır. Dolayısıyla kamuoyunun rızasını almak, müzakerelerde şeffaf olmak ve olası bir demokrasi açığı önlemek DTÖ’nün bu konuda bıraktığı açığı da tamamlayıcı olacaktır. Kamuoyunun rızasını almak antlaşmanın geleceği açısından önemlidir.

TRANSATLANTİK TİCARET ve YATIRIM VE ORTAKLIĞI ANTLAŞMASI’NIN DÜNYA TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yukarıda TTYO antlaşmasının Transatlantik ilişkileri ekonomik ve stratejik açıdan nasıl etkileyebileceği ile ilgili ihtimaller üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte TTYO antlaşmasının dünya ticaretinin yönünü değiştirmedeki başarısı, antlaşmanın ABD ve AB arasındaki ticareti, gümrük vergilerini, fikri mülkiyet haklarını ve standartları belirlemesinden çok daha önemlidir. Resme çok daha geniş bakıldığında antlaşma artık sürdürülmesi ve empoze edilmesi zor olan Batı dünyasına ait ekonomik değerlerin ve 2008 krizi ile çökmenin eşğine gelmiş Batı modeli liberalizmin devam ettirilebilmesi için yeni bir model öngörmektedir. 1945 sonrası dönemde olduğu gibi dünya ekonomisini Batı değerleri ile domine etmek bugün mümkün görünmemektedir. 2050 yılında dünya ekonomisinin en büyük ülkeleri olarak gösterilen ekonomiler, OECD ülkelerinin dışarısında kalmaktadır. Dolayısıyla yükselmekte olan ülkeler açısından Batı değerlerine uyum sağlamak eskisi gibi zorunluluk olmaktan çıkmaktadır. Bu açıdan yeni ticari kuralların ve ekonomik prensiplerin oluşturulabilmesi için AB ve ABD arasındaki ticari bloğun oluşturulması ayrıca önem taşımaktadır (Ham, 2014).

Dünya ticaretinde oluşturulan kuralların çerçevesi, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri ABD tarafından şekillendirilmektedir. DTÖ nezdinde oluşturulan ticarete ayrımcılığın yasaklanması ya da devlet müdahaleciliğinin olabildiğince törpülenmesi gibi temel prensipler, ABD çıkışlı prensiplerdir. Dolayısıyla yeni bir düzen kurulacaksa -ki çoğu akademisyen mega/bölgesel ticaret antlaşmalarının çok taraflı ticaret rejimi prensiplerini sarsacağını düşünmektedir- o düzende de elini güçlendirmek ABD açısından önemli bir stratejidir. Müzakeresi devam eden üç mega/bölgesel serbest ticaret antlaşmasını bu çerçevede

değerlendirmek gerekir. Çalışmanın konusu olan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Antlaşması'nın kapsamından yukarıda söz edilmiştir. Diğer iki mega/bölgesel serbest antlaşması ise Transpasifik İşbirliği Antlaşması (Trans-pacific Partnership)⁶ ile Bölgesel Kapsayıcı Ekonomik İşbirliği Antlaşması'dır. (Regional Comprehensive Economic Partnership)⁷.

Sözü edilen antlaşmalar sadece ekonomik getirileri açısından değil Çin ve ABD'nin birbirlerini dengeleme politikası açısından da oldukça önemlidir. TTYO ve TPP ABD'nin Asya bölgesindeki müttefiklerle ekonomik işbirliğini derinleştirme araçlarıyken Çin bölgesinde çevrelenme hareketine karşı RCEP antlaşması ile kendi bloğunu kurmaya çalışmaktadır.

ABD'nin bölgesel serbest ticaret antlaşmalarına daha fazla önem vermesi Soğuk Savaş'ın bitimi ve Asya bölgesinin yükselişinin başladığı 90'lı yıllara Clinton dönemine rastlamaktadır. Bu yıllarda oluşturulan Asya Pasifik İşbirliği Örgütü (APEC) ve NAFTA (Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Antlaşması), ABD'nin değişen ekonomik koşullara karşı kendi önlemleri olmuştur. 90'lı yılların bu girişimleri bugünkü mega/bölgesel serbest ticaret antlaşmalarının öncülleri olmuştur.

AB ise uzun yıllar ticaretle ilgili antlaşmaların DTÖ çerçevesinde kalması için çabalamış, çok taraflılık prensibinin sürdürülmesi ve dünya ticareti ile ilgili düzenlemelerin DTÖ çatısı altında devam ettirilebilmesi için uğraşmıştır. Ancak Doha müzakereleri bir türlü sonuca bağlanamayınca AB, Güney Kore, Hindistan, Japonya ve Çin ile iki taraflı ticaret antlaşmaları için müzakerelere başlamıştır. Ayrıca Körfez İşbirliği Konseyi aracılığı ile Körfez ülkeleriyle de ticaret antlaşması imzalamak niyetindedir. Ukrayna ile imzalanan Ortaklık Antlaşması da Avrasya bölgesi ile ticaret yapma olasılığının önemli bir ayağı durumundadır (Erixon, 2013, s.20). AB, tüm bu antlaşmalar vasıtasıyla Çin ve ABD gibi DTÖ nezdinde ticaret müzakerelerini sürdüren pasif bir aktör olmak yerine MERCOSUR ve ASEAN gibi bölgesel örgütlerle kendi ticari antlaşmalarını imzalama politikasını sürdürmeye karar vermiştir (Ham, 2014, s.14).

Bugün uluslararası ticaretin nabızı iki taraflı antlaşmalar ve serbest ticaret antlaşmaları aracılığıyla tutulmaktadır. Bununla birlikte bölgeselleşmenin hızla yükselmesine neden olan mega/bölgesel serbest ticaret antlaşmalarının İkinci Dünya Savaşı'ndan beri dünya ticaretinin temel prensibi haline gelen çok taraflılığa engel olup olmadığı dünya ticaretinin geleceği açısından kritik bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dünya ticareti ile ilgili en çok tartışılan sorulardan birisi gündeme gelmektedir. Literatürde, bölgeselleşmenin küreselleşme için negatif etkiler yaratıp yaratmadığı, bölgesel ticaret antlaşmaları, tercihli ticaret antlaşmaları ve iki taraflı ticaret antlaşmalarının çok taraflılığı zedeleyip zedelediği ile ilgili ciddi görüş ayrılıkları söz konusudur.

⁶ Transpasifik İşbirliği Antlaşması, on bir ülke ve ABD arasında imzalanması için müzakeresi sürdürülen bölgesel serbest ticaret antlaşmasıdır. Avustralya, Burma, Şili, Kanada, Japonya, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Peru, Singapur ve Vietnam ABD'nin antlaşmayı imzalamayı düşündüğü diğer ülkelerdir.

⁷ Bölgesel Kapsayıcı Ekonomik İşbirliği Antlaşması, ASEAN ülkeleri ile altı Asya ülkesi arasında müzakere edilen Avustralya, Çin, Japonya, Hindistan, Yeni Zelanda ve Güney Kore serbest ticaret antlaşmasıdır.

Antlaşmaların etkisinin daha çok pozitif olduğunu savunan kamp bu konuda DTÖ eski genel sekreteri Pascal Lamy'nin çizdiği çerçevede düşünmektedir. Lamy, sözü edilen antlaşmaların dünya ticaretinde saptırıcı ya da çok taraflılığı zedeleyici bir etki yaratmadığını her ne şekilde olursa olsun ticari engelleri kaldırmanın ticaretin serbestleşmesinde pozitif bir etkisi olduğunu savunmaktadır. Lamy, tercihli ticaret antlaşmalarının dünya ticaretinin %16'sına denk geldiğini ancak ticaretin % 84'ünün en çok gözetilen ulus kaydı ilkesi altında ve DTÖ düzenlemelerine göre devam ettiğini belirtmektedir. Ayrıca tarım ürünleri ya da tekstil gibi iş gücünün yoğun olarak kullanıldığı ürünler tercihli ticaret antlaşmalarının kapsamında yer almamaktadır. Genelde tercihli ticaret antlaşmaları ya da serbest bölge antlaşmaları, korumacılık, devlet sübvansiyonları gibi hassas alanlarda DTÖ düzenlemelerinden daha öte düzenlemeler içermezler. Bu çerçeveden bakıldığında sözü edilen antlaşmaların ve bölgeselleşmenin çok taraflılığı negatif etkileyeceği düşünülemez. Lamy sorun çıkabilecek tek alanın sorun çözme mekanizmalarıyla ilgili olabileceğini DTÖ kapsamındaki sorun çözme mekanizmasının kararlarının üye ülkeler için kesin bir bağlayıcılığı olduğunu ancak serbest ticaret antlaşmaları ile ilgili sorunların çözümü ile ilgili daha esnek düzenlemeler getirebildiğini belirtmektedir (Lamy, 2015, ss.64-66). Dolayısıyla DTÖ eski genel sekreteri, ticaretin liberalleşmesine hizmet eden her yolun uzun vadede çok taraflılığa da hizmet edeceğini belirtmektedir. Zira bu antlaşmanın başarılı olması özellikle ticarete kuralların yakınlaştırılarak esnekliğin sağlanması açısından önemli bir örnek olacak ve şüphesiz dünya ticaretini dönüştürecektir.

Dünya ticaretindeki büyük ekonomiler ve gelişmiş ülke ekonomileri açısından düşünüldüğünde bu tespitlerin yanlış olduğu söylenemez. Ancak gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler söz konusu olduğunda bu ülkeler mega/bölgesel serbest ticaret antlaşmalarının dışarısında kalmaktadır. Sözü edilen antlaşmaların imzalanması bu ülkeler için ticareti saptırıcı etkiler yaratabilir. Bu etki gümrük vergilerinde meydana gelecek düşüşlerden ziyade -ki gümrük vergilerinin oranı zaten düşük olduğundan bu alanda meydana gelen düşüşlerin etkisi fazla olmamaktadır- düzenlemeler yoluyla yaratılan standartlara uyum sağlamada yaşanan zorluklardır. Gelişmekte olan ülkeler antlaşmalar vasıtasıyla birbirlerine yaklaşan gelişmekte olan ülkelerin standartlarını karşılayamadıkları için pazara girmekte zorlanmaktadırlar (Hoekman, 2014, s.248).

Dolayısıyla TTYO Antlaşması imzalandığı takdirde ABD ve ABD pazarlarına girmek üçüncü ülkeler için önemli bir zorluk olacak, bu ülkeler pazar paylarını üçüncü ülkelere kaptırabileceklerdir. Antlaşma nedeniyle üçüncü taraflarla yapılan ülkelerle ticaretin saptırıcı bir etki yaratması bir çok etkenin yanı sıra menşei kurallarındaki düzenlemelerin sıklığına, diğer ticari partner ülke ile yapılmış tercihli ticaret antlaşmasının kapsamına, ülkenin ihracat bağlamında AB/ABD'ye olan bağlılığına göre değişmektedir. Örneğin Kamboçya ve Bangladeş gibi tekstil ihracatı yüksek oranda ABD'ye bağlı ülkeler için TTYO'nun imzalanması bu ülkelerin ABD pazarlarını Doğu Avrupa ülkelerine kaptırmaları anlamına gelebilir. Çünkü antlaşma imzalanırsa ABD ve AB arasında %12 oranında uygulanan vergi taraflar arasında daha fazla söz konusu olmayacak bu da diğer ülkelerin elini oldukça zayıflatacaktır.

Bu çerçevede TTYO antlaşması hem dünya ticareti için hem de antlaşma kapsamında kalan üçüncü dünya ülkeleri için oldukça önemli sonuçlar yaratacaktır. Ancak diğer üçüncü ülkelere

kıyasla Çin açısından daha önemli sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Sonuçta antlaşmanın temel hedeflerinden birisi Çin'in büyüyen ekonomisi, ticaret hacmi ve rekabet gücü ile baş edebilmektir. Bu açıdan antlaşmanın Çin'in ticaret hacmi, ekonomik yapısı ve bölgesel konumu açısından olası etkilerinin analiz edilmesi faydalı olacaktır.

ÇİN VE TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANTLAŞMASI

TTYO'nun AB ve ABD'nin diğer ticari partnerleri açısından ticareti saptırıcı bir etki yaratacağı açıktır. Bu konuda yapılan araştırmalar %10 civarında olan ticari sapmanın 20 milyar Euro'luk bir zarara neden olabileceğini göstermektedir. Bu rakam da Çin'in toplam ihracatının %1'ine, Çin'in gayrisafı yurt hasılasının %0,3'üne denk gelmektedir (Xiaotong, 2013). TTYO'nun ticari saptırıcı etkisinin Çin açısından baş edilemeyecek bir durum yaratmayacağı görülmektedir. Çin ve Hindistan gibi ihracat odaklı strateji benimseyen ülkeler tahmini olarak doğacak zararlarla baş etmek için stratejilerini buna göre geliştirmişlerdir. Dolayısıyla Çin ve diğer yükselmekte olan ekonomiler, olası bir TTYO etkisine uyum sağlayabilecek stratejiler geliştirmektedirler.

Dünya ticaretinin sorunsuz bir şekilde devam etmesi her şeyden önce ticaretle ilgili kurallar bütünü sayesinde mümkündür. WTO sistemi çerçevesinde belirlenmiş olan ticaret kuralları sistemin işleyişi açısından yetersiz kalmaktadır. Özellikle DTÖ'nün sorun çözme mekanizması içerisinde bakıldığında hakkında en çok dava açılan ülke olan Çin'i mevcut kurallarla kontrol altına almak mümkün olmamıştır. Dünya ticaretine yeni bir soluk vermesi düşünülen mega/serbest ticaret antlaşmalarının özelde de TTYO antlaşmasının Çin ekonomisini de daha kurallara bağlı, daha şeffaf ve daha demokratik hale getireceği düşünülmektedir. Alman merkez bankası ekonomistlerinde Piet Buitelaar, ticaretle ilgili yeni kuralların Çin firmaları için de eşği yükselteceğini pazarlarda rekabet üstünlüğünü kaybetmek istemeyecek ve pazar kaybetmek istemeyen Çin'in otomatik olarak kendi standartlarını yükselteceğini düşünmektedir (Bromund ve Diğerleri, 2014, s.10).

Çin ekonomide gösterdiği başarılı büyüme oranlarına ve yüksek üretim çıktıklarına rağmen teknolojik olarak dışa bağımlılığını sürdüren üstelik teknolojiyi alırken fikri mülkiyet haklarını önemsemeyen yasa dışı biçimde yabancı teknolojiyi taklit eden bir ülkedir. DTÖ üyesi olursa uluslararası ticaretin kurallarına daha uygun davranacağı düşünülen Çin açısından DTÖ üyeliği beklenen sonuçları doğurmamıştır. Aksine Çin, örgüte üye olduktan sonra, DTÖ sistemini kendi avantajları doğrultusunda kullanmış, liberalizmin sunduklarından olabildiğince faydalanmıştır. Ayrıca Çin, DTÖ'nün Doha Turu'nda yeni bir güç odağı haline gelen Brezilya, Hindistan, Rusya ile birlikte Batı bloğuna meydan okumaya başlamış DTÖ sorun çözme mekanizmasının temyiz organını da kendi çıkarları çerçevesinde kullanmıştır. Dolayısıyla TTYO antlaşması ve bu antlaşmayı örnek alacak yeni bölgesel serbest ticaret antlaşmalarının, DTÖ düzenlemeleri tarafından dizginlenemeyen Çin gibi ülkeler için de yeni standartlar yaratabileceği düşünülmektedir. Çin ve diğer yükselmekte olan ülkelerin en azından oyunun tamamen dışında kalmamak ve rekabet konusunda avantaj kaybetmemek için kendi standartlarını yükseltecekleri beklenmektedir. Ancak DTÖ gibi bağlayıcı ve güçlü kurumsal mekanizmaları olan bir kurumun düzenlemelerinin ulaşamadığı başarıya TTYO ya

da diğ er serbest bölge antlaşmaları düzenlemeleriyle nasıl ulaşılabileceğ i önemli bir soru iş aretidir. Sürekli üretim yapan fabrika ekonomisinden Uzakdoğ u bölgesinin baş ı çeken ekonomisi olmaya evrilmiş bir ÷lkenin, küresel ekonomide de istediğ i konumu elde etmesi için belirli standartlara uyması gerektiğ i açıktır. Ancak yeni nesil ticaret antlaşması olarak adlandırılan mega/serbest ticaret antlaşmalarının bağ layıcı mekanizmaları olmadığından bu konuda Çin’i motive etme ya da zorlama kapasitelerinin sınırlı olacağı söylenebilir.

TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞ I ANTLAŞMASI’NIN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

TTYO ile ilgili tartışılan önemli konulardan birisi de antlaşmanın Türkiye ekonomisi üzerinde yaratacağ ı etkidir. Ekonomik olarak değ erlendirildiğ inde Türkiye’nin diğ er üçüncü ÷lkelerden farkı Gümrük Birliğ i Antlaşması nedeniyle AB ile ortak hareket etme zorunluluğ udur. Politik bir çerçeveden bakıldığında ise Türkiye açısından AB üyesi olamamanın dezavantajını bir kez daha yaş ama durumu söz konusudur. TTYO antlaşması imzalanırsa, ABD ürünleri Türk pazarına gümrüksüz olarak girecek ancak aynı avantajdan Türkiye’nin yararlanması mümkün olamayacaktır. Antlaşma kapsamında olmamak Türkiye için zaten sorunlu olan Transatlantik ilişkileri de olumsuz etkileyecektir. Obama döneminin model ortaklık söylemlerine rağmen, Ortadoğ u politikalarındaki farklılık ABD ve Türkiye ilişkilerinde gerilime neden olmuştur. Dolayısıyla siyasi açıdan çok da parlak olmayan dönemsel ilişkilere ekonomik açıdan da zarara uğ ramış ÷lke ekonomisinin eklemlenmesi, ABD-Türkiye ilişkileri açısından problemler alanlardan birisi olmaya devam edecektir.

Gümrük Birliğ i Antlaşması’nın Türk ekonomisini daha rekabetç i hale getirdiğ i, standartlar konusunda ç ıtasını yükseltip ticaret hacmini arttırdığ ı ve Türkiye’nin ihracatını daha cazip hale getirdiğ i açıktır. Ancak AB’nin imzaladığ ı serbest ticaret antlaşmalarında söz sahibi olmamak Türkiye açısından önemli bir sorun oluşturmaktadır. Gümrük Birliğ i nedeniyle AB’nin tek baş ına bir baş ka ÷lke ile imzaladığ ı ticaret anlaşmasından sonra Türkiye’nin de benzer bir antlaşma imzalaması gerekmektedir. Ancak üçüncü ÷lke, Türkiye ile antlaşma imzalamak istemediğ inde antlaşma Türkiye açısından ticareti saptırıcı etkiler yaratmaktadır. Bu bağ lamda AB’nin müzakere süreci paralel yürütmesi ve antlaşmaların aynı anda yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Bununla birlikte genel olarak AB antlaşmalara “Türkiye maddesi” koymakta ve Türkiye’nin antlaşmaya dahil edilmesini üçüncü ÷lkenin inisiyatifine bırakmakta, üçüncü ÷lkenin malları ise Gümrük Birliğ i üzerinden gümrüksüz olarak Türkiye’ye girebilmektedir. Dolayısıyla bu sorun sadece TTYO antlaşması kapsamında değil genel olarak Türkiye’nin taraf olmadığı serbest ticaret antlaşmaları kapsamında sorun olmaktadır. TTYO’nun uyandırdığ ı yankının daha fazla olması daha önceki antlaşmalardan daha kapsamlı olması ve dünya ticaretinin yönünü değ iş tirmek anlamında diğ er antlaşmalardan daha fazla ciddiye alınmasıdır. Bununla birlikte Türkiye’nin sorunu sadece TTYO dışında değil genel olarak serbest ticaret antlaşmaları sayesinde oluşacak blokların dış arısında kalması durumudur ki bu durum Türkiye açısından gelecek ile ilgili çok daha ciddi problemler yaratabilecektir.

AB'nin son dönemde Güney Kore, Japonya, Malezya, Singapur, Vietnam ve Çin gibi Uzakdoğu ülkeleriyle de iki taraflı serbest ticaret antlaşmaları imzalamaktadır⁸. Hem TTYO antlaşması hem Transpasifik Antlaşması hem de AB'nin imzaladığı iki taraflı antlaşmalar Türkiye'yi de ticari blokların içerisinde yer alma konusunda zorlamaktadır.

TTYO özelinde değerlendirildiğinde ise ABD ile yapılacak ve Türkiye'nin dışarısında kaldığı antlaşma 2014 rakamları ile 6,4 milyar dolar olan ABD-Türkiye arasındaki ticaret açığını daha da derinleştirecektir. Ayrıca sadece ticaret bağlamında değil rekabet açısından da Türkiye'yi zorlayacak bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Türk şirketleri AB'ye erişimi daha kolay hale gelecek olan ABD firmaları ile rekabet konusunda dezavantaj sahibi olacaklardır. Özellikle petrokimya, otomotiv, tekstil, kimya ve plastik, makine ve üretim sektörlerinin ABD ile olası rekabetten etkilenmeleri söz konusudur. Rekabetteki bu dezavantajlı durum AB ile olan dış ticaretin de açık vermesine neden olacaktır.

Konuyla ilgili yapılan analizlere göre, Kanada antlaşma nedeniyle %9,5 oranında bir refah kaybı yaşarken, Meksika %7,24'lük bir refah kaybı yaşayacaktır. Bu oran Türkiye için %2,5 oranında bir refah kaybı anlamına gelmektedir (Felbermary ve Larch, 2013). Merkez Bankası tarafından konuyla ilgili yapılmış hesaplamalara göre, Türkiye'nin TTYO dışında kalması, ülkenin gayri safi yurt içi hasılasının yılda 4 milyar dolar düşmesine neden olacaktır. Antlaşmaya dahil olması seçeneği ise yıllık ihracat payında %7'lik bir artış ve 31 milyar dolarlık bir fazla anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili yapılan tüm ekonomik analizler, Türkiye'nin TTYO'ya katılmasının ya da ABD ile başka bir serbest ticaret antlaşması imzalamasının Türkiye ihracatının antlaşmanın derinliğine bağlı olarak %1,303 ile %6,974 arasında değişen yükselişlere neden olacağını öngörmektedir (Güneş ve Diğerleri, 2013).

Türkiye'nin bu olumsuz tablo karşısında ne tür seçeneklerinin olabileceği sorusu mevcut duruma karşı stratejiler geliştirebilmek adına önemli bir sorudur. Akman'ın bu konudaki analizleri değerlendiren çalışması, seçeneklerin sorgulanması adına iyi bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu stratejilerden ilki, Türkiye'nin müzakerelere eş anlı olarak katılması olarak değerlendirilmiştir. Ancak müzakerelerin başlangıcında bir çıktı yaratabilecek bu öneri, hâlihazırda 9. turu devam eden müzakere süreci için mümkün görünmemektedir. AB'nin ABD'den Türkiye adına gümrük vergilerinin kaldırılmasını istemesi diğer bir stratejidir. Ancak henüz iki taraf arasında bile çözülemeyen çetrefilli konu başlıklarının varlığı düşünüldüğünde, taraflar kendi çıkarlarına hizmet etmeyecek Türkiye konusu gibi problemlili bir başlığı daha müzakere sürecine eklemek istemeyeceklerdir.

TTYO sonuçlandıktan sonra Türkiye'nin antlaşmaya katılımı da bir başka seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, antlaşmanın uzun vadeye yayılması planlanan bir içeriği olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin antlaşmaya tamamen entegre olana kadar geçen dönemde uğrayacağı zararların nasıl karşılanacağı konusu yine cevapsız kalmaktadır (Akman, 2014, ss.18-21). Daha gerçekçi ve gerçekleşmesi daha mümkün görünen seçenek ise ABD'nin Türkiye ile de bir serbest ticaret antlaşması imzalaması durumudur. Kapsamlı bir serbest ticaret antlaşmasının içeriği şüphesiz malların gümrüksüz dolaşımından çok daha ciddi düzenlemelerin yapılmasını gerektirecektir. Dolayısıyla uzun sürecek bu antlaşmanın müzakere edilmesi için Türk sanayi odalarına ve baskı gruplarına önemli bir rol düşmektedir.

⁸The EU-Singapore Free-Trade Agreement, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=963>.

Süreç başladıktan sonra TOBB, TUSİAD, MUSİAD, TUSKON, TEPAV, İKV gibi pek çok kurum bu konuda lobi faaliyetleri için çabalamaya başlamışlardır. TOBB başkanı M.Rifat Hisarcıklıoğlu'nun, “ABD'nin en güçlü ticaret örgütü ABD ticaret odası ile birlikte, Türkiye'nin de bu antlaşmada yer alması veya Türkiye-ABD arasında serbest ticaret antlaşması imzalanması konusunda rapor hazırladıklarını ve bu raporu ABD hükümetine ve kongresine sunacaklarını belirtmesi”, Türk ticaret ve sanayi odalarının bu konuda çalışmalarına devam ettiklerini göstermektedir⁹. Bununla birlikte MÜSİAD, DEİK ve TİM gibi kurumların İngiltere Yatırım ve Ticaret Bakanı Livingston ile bir araya geldiklerinde TTYO konusunda İngiltere'nin desteğini talep etmeleri AB içerisinde de Türkiye'ye destek olabilecek ülkelerle ilişki kurma konusunda geliştirilen doğru stratejilere örnektir.¹⁰

Sözü edilen stratejiler uygulanırken önemle üzerinde durulması gereken konulardan birisi de antlaşmaya Türkiye'nin katılımının taraflar açısından sağlayacağı kazancın iyi ifade edilmesidir. 2012 yılında AB'nin 6. büyük ticari partneri olan Türkiye ihracatının %43,5'unu AB'ye yapmaktadır.

Tablo.2 Ülkelere göre yıllık toplam ihracat ve toplam içindeki payı (AB ve en çok ihracat yapılan 20 ülke) (Değer Bin \$)

Ülke	2014		2013		2012		2011	
Toplam	157.620.427		151.802.637		152.461.737		134.906.868	
Avrupa Birliği	68.518.937	43,5	63.039.810	41,5	59.398.377	39,0	62.589.257	46,4
Almanya	15.148.193	9,6	13.702.577	9,0	13.124.375	8,6	13.950.835	10,3
Irak	10.888.632	6,9	11.948.905	7,9	10.822.144	7,1	8.310.130	6,2
İngiltere	9.904.328	6,3	8.785.124	5,8	8.693.599	5,7	8.151.430	6,0
İtalya	7.141.454	4,5	6.718.355	4,4	6.373.080	4,2	7.851.480	5,8
Fransa	6.464.349	4,1	6.376.704	4,2	6.198.536	4,1	6.805.821	5,0
ABD	6.342.188	4,0	5.640.247	3,7	5.604.230	3,7	4.584.029	3,4
Rusya Federasyonu	5.943.129	3,8	6.964.209	4,6	6.680.777	4,4	5.992.633	4,4
İspanya	4.750.094	3,0	4.334.196	2,9	3.717.345	2,4	3.917.559	2,9
BAE	4.655.837	3,0	4.965.630	3,3	8.174.607	5,4	3.706.654	2,7
İran	3.886.376	2,5	4.192.511	2,8	9.921.602	6,5	3.589.635	2,7
Hollanda	3.458.942	2,2	3.538.043	2,3	3.244.429	2,1	3.243.080	2,4
Mısır	3.297.857	2,1	3.200.362	2,1	3.679.195	2,4	2.759.311	2,0
İsviçre	3.207.626	2,0	1.014.523	0,7	2.124.525	1,4	1.484.320	1,1
Suudi Arabistan	3.047.251	1,9	3.191.482	2,1	3.676.612	2,4	2.763.476	2,0
Romanya	3.008.315	1,9	2.616.313	1,7	2.495.427	1,6	2.878.760	2,1
İsrail	2.950.918	1,9	2.649.663	1,7	2.329.531	1,5	2.391.148	1,8
Belçika	2.939.169	1,9	2.573.804	1,7	2.359.575	1,5	2.451.030	1,8
Azerbaycan	2.874.950	1,8	2.960.371	2,0	2.584.671	1,7	2.063.996	1,5
Çin	2.861.750	1,8	3.600.865	2,4	2.833.255	1,9	2.466.316	1,8
Polonya	2.401.838	1,5	2.058.875	1,4	1.853.700	1,2	1.758.252	1,3
Diğerleri	52.447.231	33,3	50.769.896	33,4	45.970.523	30,2	43.786.983	32,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

⁹ <http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=20331&lst=MansetListesi>, (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2015).

¹⁰ <http://www.haberler.com/turkiye-ingiltere-jetco-5-toplantisi-ve-is-forumu-6998381-haberi/> (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015).

Tablo.3 Ülkelere göre yıllık ithalat ve toplam içindeki payı (AB ve en çok ithalat yapılan 20 ülke) (Değer Bin \$)

Ülke	2014		2013		2012		2011	
Toplam	242.176.944		251.661.250		236.545.141		240.841.676	
Avrupa Birliği	88.783.533	36,7	92.457.992	36,7	87.657.462	37,1	91.439.406	38,0
Rusya Federasyonu	25.288.470	10,4	25.064.214	10,0	26.625.286	11,3	23.952.914	9,9
Çin	24.918.284	10,3	24.685.885	9,8	21.295.242	9,0	21.693.336	9,0
Almanya	22.369.405	9,2	24.182.422	9,6	21.400.614	9,0	22.985.567	9,5
ABD	12.727.560	5,3	12.596.170	5,0	14.130.546	6,0	16.034.121	6,7
İtalya	12.055.976	5,0	12.884.864	5,1	13.344.468	5,6	13.449.861	5,6
İran	9.883.335	4,1	10.383.217	4,1	11.964.779	5,1	12.461.532	5,2
Fransa	8.122.565	3,4	8.079.840	3,2	8.589.896	3,6	9.229.558	3,8
Güney Kore	7.548.319	3,1	6.088.318	2,4	5.660.093	2,4	6.298.483	2,6
Hindistan	6.898.575	2,8	6.367.791	2,5	5.843.638	2,5	6.498.651	2,7
İspanya	6.075.852	2,5	6.417.719	2,6	6.023.625	2,5	6.196.452	2,6
İngiltere	5.932.222	2,4	6.281.414	2,5	5.629.455	2,4	5.840.380	2,4
İsviçre	4.821.031	2,0	9.645.289	3,8	4.304.864	1,8	5.018.977	2,1
Ukrayna	4.242.612	1,8	4.516.333	1,8	4.394.200	1,9	4.812.060	2,0
Yunanistan	4.043.839	1,7	4.206.020	1,7	3.539.869	1,5	2.568.826	1,1
Belçika	3.863.892	1,6	3.843.376	1,5	3.690.309	1,6	3.959.279	1,6
Hollanda	3.517.119	1,5	3.363.585	1,3	3.660.634	1,5	4.004.955	1,7
Romanya	3.363.233	1,4	3.592.568	1,4	3.236.425	1,4	3.801.297	1,6
BAE	3.253.024	1,3	5.384.468	2,1	3.596.545	1,5	1.649.456	0,7
Japonya	3.199.915	1,3	3.453.190	1,4	3.601.427	1,5	4.263.730	1,8
Polonya	3.082.128	1,3	3.184.533	1,3	3.058.078	1,3	3.496.189	1,5
Diğerleri	67.019.590	27,7	67.440.035	26,8	62.955.148	26,6	62.626053	26,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Kirişçi, Türkiye'nin antlaşmaya taraf olmasının AB ve ABD için de avantaj olacağını savunmaktadır. Kirişçi'ye göre, Türkiye son yıllarda Gürcistan, Bulgaristan, Romanya ve Irak gibi yakın komşularıyla olan ticaret hacmini ve doğrudan yabancı yatırım potansiyelini artırmıştır. TTYO'ya taraf olması, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle yaptığı ekonomik işbirliğinden ABD ve AB'nin de yararlanmasını sağlayacaktır. Türkiye'nin komşu ülkelerle oluşturduğu ekonomik ağın AB ve ABD'nin mal ve hizmet ticaretine olan talebi arttırabileceği düşünülmektedir. Türkiye'nin komşu ülkeleri aynı zamanda AB komşuluk politikası içerisinde yer alan ülkeler olduğundan, antlaşmanın, bölgede ekonomik bir işbirliği alanı yaratabileceği, hatta ekonomik işbirliğinin daha uzun vadede politik dayanışmayı ve Transatlantik bağların sıkılaşmasını da beraberinde getireceği düşünülmektedir (Kirişçi, 2013, s.7).

Sözü edilen olası katkılar, AB ve ABD tarafı için avantaj olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte Türkiye'nin konumunun AB için önemini vurgulayan tezler ne yazık ki pratikte hayal kırıklığına neden olmuştur. Transatlantik ittifak için önem arz edeceği düşünülen Türkiye'nin

konumu ve bu konunun Türkiye'ye sağladığı avantajlar bugüne kadar AB üyeliği serüveninde Türkiye tarafından etkin bir koz olarak kullanılamamıştır. Dolayısıyla jeopolitik avantaj, Türkiye'nin TTYO antlaşmasına taraf olabilmesi için yeterli etkiyi yaratmayabilir. Bu noktada Türkiye'nin seçenekleri ABD ile ayrı bir serbest ticaret antlaşması imzalanması gibi çözümlerdir. Ancak bazen de antlaşmanın gerçekleşmesi halinde Gümrük Birliği Antlaşması'ndan çıkma gibi stratejiler gündeme gelmektedir. 2013 yılı Mart ayında ekonomi bakanı Zafer Çağlayan ve Egemen Bağış'ın Gümrük Birliği'nden çıkma konusundaki söylemlerini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür(Kirişçi, 2013, s.15). Bununla birlikte Gümrük Birliği'nden çıkmak Türkiye için akılcı ve kazançlı bir strateji olmaktan ziyade siyasi bir söylemdir. Sonuçta Türkiye için daha rasyonel olan iki seçenek söz konusudur. İlki Türkiye'nin tüm politik ağırlığını koyarak ABD ile serbest bir ticaret antlaşması imzalamasıdır. Diğer seçenek ise Gümrük Birliği'nden çıkmak değil Gümrük Birliği Antlaşması'nın koşullarının yeniden müzakere edilerek daha derin hale getirilmesidir.

SONUÇ

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Antlaşması, yıpranmış, sorgulanan ve sorunlar yaşayan Transatlantik ilişkinin yeniden güçlenmesi açısından önemli bir çıpa özelliği taşımaktadır. Çin ve diğer yükselmekte olan ekonomilerin özellikle 2008 ekonomik krizinden sonra yakalamış oldukları ekonomik başarı, Transatlantik bloğun yeni stratejiler geliştirmesine ve kendi içindeki işbirliğini güçlendirmesine neden olmuştur. TTYO, Çin ve BRICS grubu ülkelere karşı geliştirilen stratejilerin ekonomik ayağını oluşturması açısından oldukça önemlidir. TTYO, AB ve ABD'ye, gümrük vergilerinin ve gümrük vergileri dışındaki sınırlandırmaların azaltılması, ürün standartlarındaki uyumlaşmanın sağlanması, yabancı yatırımların artması, enerji, çevre ve savunma alanında ortak kuralların belirlenmesi gibi pek çok farklı konuda daha fazla işbirliği olanağı sunmakta ve iki blok arasındaki ticaretin derinleşmesinde önemli bir imkan yaratmaktadır. Sözü edilen işbirliği, Transatlantik ittifak için daha fazla refah ve yeni ticaret stratejilerinin oluşturulması anlamına gelmektedir.

Bununla birlikte antlaşmanın önemi, AB ve ABD arasındaki ticareti derinleştirmekten ve taraflar için daha fazla refah yaratmaktan çok dünya ticaretinin yapısını değiştirecek çok kapsamlı bir serbest bölge antlaşması olmasından kaynaklanmaktadır. Dünya ticareti, çok taraflı ve DTÖ kuralları ile düzenlenen bir yapıya sahiptir. Ancak DTÖ kuralları, Doha Turu'nda görüşülen konuların sonlandırılmamış ve kurala bağlanamamış olması nedeniyle işlerliğini kaybetmiştir. Bu bağlamda sadece AB ve ABD değil pek çok ülke ticari ilişkilerini iki taraflı antlaşmalar ya da mega/serbest ticaret bölgeleri antlaşmaları ile düzenlemeye başlamışlardır. TTYO bugüne kadar görülen en kapsamlı mega/serbest ticaret bölgesi antlaşması olması ve diğer antlaşmalara da örnek teşkil etmesi nedeniyle dünya ticaretinde bölgeselleşmenin yükselişini temsil etmekte ve liberal sistemin yenilenmesi açısından oldukça önemli anlamlar taşımaktadır. Bu bağlamda kilitlenen ve işlevsiz hale gelen dünya ticaret sisteminin yeniden şekillenmesi açısından TTYO'nun imzalanması oldukça önemlidir.

Antlaşmanın dünya ticaretini dönüştüreceği ve Transatlantik ilişkileri sağlamlaştıracağı açıktır ancak her düzenlemenin kazananları ve kaybedenleri olduğu gibi bu antlaşma nedeniyle de kazananlar ve kaybedenler olacaktır. TTYO müzakerelerinin yürütülmesinde en etkin aktörlerin çokuluslu şirketlerin lobi grupları olduğu düşünüldüğünde antlaşmanın, öncelikle

otomotiv, kimya, tekstil gibi pek çok sektörde çokuluslu şirket çıkarlarına hizmet edeceği açıktır. Dolayısıyla antlaşmadan en çok kazanan sözü edilen lobi grupları içerisinde yer alan şirketler olacaktır. Bu durum AB kamuoyu için huzursuzluk yaratmakta, antlaşma müzakerelerinin yeterince şeffaf olmaması kaygılarıyla birleşerek önemli protesto gösterilerine neden olmaktadır. AB ve ABD'nin de genel olarak refahlarını ve ticaretlerini arttıracakları çalışmanın içerisinde tespit edilmiştir. Ancak üçüncü ülkeler açısından bakıldığında antlaşma pek çok üçüncü ülke için ticareti saptırıcı bir etki yaratacak, muhtemelen ABD ve AB'ye ihracat bağımlılığı olan ülkelerin özellikle rekabet etme konusunda ciddi zararlara uğratacaktır. Dolayısıyla antlaşmanın liberalizmi ve dolayısıyla küreselleşme sürecini güçlendirecek bir etki yaratacağına katılmak mümkün değildir. Bölgeselleşmenin hız kazanması ve ticareti saptırıcı etkiler mevcut liberal sistemi ve liberalizmi de olumsuz yönde etkileyecektir.

Sözü edilen bu etkilerin yanı sıra antlaşmadan ciddi biçimde etkilenecek ülkeler arasında şüphesiz Türkiye'de yer almaktadır. Özellikle Gümrük Birliği nedeniyle AB'nin ABD ile oluşturduğu ancak kendisinin taraf olmadığı bir serbest ticaret bölgesi, Türkiye açısından negatif etkiler yaratacaktır. Durumun önemi, Türkiye ekonomisi ile ilgili verilerin gösterdiklerinin ötesindedir. Bölgeselleşmenin giderek yükseldiği ve dünya ticaretinin oluşacak bölgesel bloklar arasında gerçekleşeceği yeni ticaret sisteminde, bölgesel ticaret antlaşmalarının dışında kalmak Türkiye'nin gelecek ihracat kapasitesini ciddi biçimde etkileyecektir. Bu çerçevede Türkiye, hem TTYO antlaşmasının yaratacağı olumsuz etkilerin giderilmesi hem de mega/serbest ticaret antlaşmalarına taraf olunması konusunda ciddi stratejiler geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

- Akhtar, S.I. ve Jones, V.C. (2014). Proposed Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) In Brief. *Congressional Research Service*, Haziran.
- Akman, M.S. (2014). AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Anakara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt.13, No.1, ss.1-29.
- Akman, M.S. (2013). AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı ve Türkiye. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, www.tepav.org.tr, Haziran.
- Bal, İ. ve Hecan, M. (2015). Küresel Vestfalya ve Yükselen Güçler. *Analist*, Şubat.
- Bond, I. (2014). The EU and Defence Procurement. *Center for European Reform*, Ocak.
- Bromund, T.R., Gardiner, N. ve Coffey, L. (2014). Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): The Geopolitical Reality. *Backgrounder The Heritage Foundation*, No.2953, Eylül.
- Eliasson, L.J. (2015). The Transatlantic Trade Investment Partnership: Interest Groups and Public Opinion. *European Studies Association's 14th Biennial Meeting, Draft Paper*, (<https://eustudies.org/conference/papers/download/175> Erişim Tarihi 10 Nisan 2015)
- Erixon, F. (2013). The Transatlantic Trade and Investment Partnership and the Shifting Structure of Global Trade Policy. *Cesifo Forum*, Aralık.

Felbermary G.J. ve Larch, M. (2013). The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). Potentials, Problems and Perspectives. *Ifo Institute for Economic Research at the University of Munich*.

Fiott, D. (2013). The T-TIP-ing Point: How the Transatlantic Trade and Investment Partnership Could Impact European Defence. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, Ekim, ss.15-26.

Güneş, D. Mavuş, M. ve Oduncu, A. (2013). AB-ABD Serbest Ticaret Antlaşması ve Türkiye Üzerine Etkileri. *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ekonomi Notları*, Kasım.

Ham, P. V. (2014). TTIP and the Renaissance of Transatlanticism: Regulatory Power in the Age of Rising Regions. *Clingendael Report*, Netherlands Institute of International Relations, Temmuz.

Hamilton, D. S. (2014). America's Mega-Regional Trade Diplomacy: Comparing TPP and TTIP. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, Cilt:49, Sayı:1, Mart, ss.82-84.

Hamilton, D.S. (2014). Transatlantic Challenges: Ukraine, TTIP and the Struggle to Be Strategic. *Journal of Common Market Studies*, Cilt:52, ss.25-39.

Hoekman, B. (2014). Sustaining Multilateral Trade Cooperation in a Multipolar World Economy. *Review of International Organization*, Cilt:9, ss.241-260.

<http://corporateeurope.org/international-trade/2014/07/who-lobbies-most-ttip> (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2015).

<http://www.haberler.com/turkiye-ingiltere-jetco-5-toplantisi-ve-is-forumu-6998381-haberi/> (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015).

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/update/01/pdf/0115.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Nisan 2015)

<http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=20331&lst=MansetListesi>, (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2015).

Johnson, S. ve Scott J.J. (2013). Financial Services in the Transatlantic Trade and Investment Partnership. *Peterson Institute for International Economics*, Ekim.

Kirişçi, K. (2013). Engaging Turkey: Turkey and the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Challenges, Means and Prospects for Trilateral Cooperation. *Institute for Strategic Dialogue*, Aralık.

Kirişçi, K. (2013). Turkey and the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Boosting the Model Partnership with the United States. *Center on the United States and Europe*, Eylül.

Lakatos, C. ve Fukui, T. (2013). US-EU Economic Linkages: The Role of Multinational and Intra-Firm Trade. *Chief Economist Note*, Directorate General For Trade, EU Commission, Sayı:2.

Lamy, P. (2015). Is Trade Multilateralism Being Threatened by Regionalism? *Adelphi Series, Power Shifts and New Blocks in the Global Trading System*, Mart, ss.61-78.

Lester, S., ve Barbee, I. (2013). The Challenge of Cooperation: Regulatory Trade Barriers in the Transatlantic Trade and Investment Partnership. *Journal of International Economic Law*, Cilt:16, ss.847-867.

Lopez, V. ve Mayor, (2014). I. How TTIP Can Enhance EU-US Energy Security and Counterbalance Russia's Energy Weight. (<http://www.atlanticcouncil.org/en/blogs/new-atlanticist/how-ttip-can-enhance-eu-us-energy-security-and-counterbalance-russia-s-energy-weight> Erişim Tarihi:17 Nisan 2015).

Mayer, H. (2015). Between NATO for Trade and “Pride in Angst”: The German TTIP Debate and its Spill-Over Into Wider Transatlantic Concerns. ed. Jean afarederic Morin, TerezaNovotna Frederik Ponjaert and Maria Telo, *The Politics of Transatlantic Trade Negotiations (TTIP in a Globalized World)*, Ashgate.

Mildner, S.A. (2014). Position Paper: The “I” in TTIP, Why the Transatlantic Trade and Investment Partnership Needs an Investment Chapter. *BDI, The Voice of German Industry*, Department for External Economic Policy, Eylül.

Otero-Iglesias, M., (2013). The Geopolitics of the TTIP Seen From Beijing. *Real Instituto Elcano*, Expert Comment, 78.

Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği (2013). *Sermaye Piyasası'nda Gündem*, Sayı.132, Ağustos, www.tspakb.org.tr

The EU-Singapore Free-Trade Agreement,
(<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=963>. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015)

Xiaotong, Z. (2013). The TTIP and Its Implications on China” *GR: EEN Research Background Note*, Brussels, Ekim.